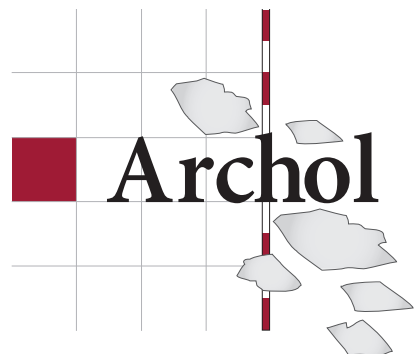

Het Sint Andriesklooster nabij Brielle

Een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven

M.A. Goddijn

Colofon

Archol Rapport 239

Het Sint Andriesklooster nabij Brielle

Een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven

Opdrachtgever:	ABB Ontwikkeling bv
Contactpersoon opdrachtgever:	dhr. J. Korevaar
Directievoerder:	Crevasse Advies dr. R. Isarin
Projectleiding:	drs. T.A. Goossens
Uitvoering veldwerk:	drs. M.E. Hemminga (veldwerkleider) P. van de Geer MA (veldarcheoloog) M.A. Goddijn MA (veldarcheoloog, specialist middeleeuwen) drs. A. van de Venne (specialist middeleeuwen en stadskern, Kerament)
Auteur:	M.A. Goddijn MA
Met bijdragen van:	drs. A.A. van der Houwen (streekarchief Voorne-Putten & Rozenburg) dr. S. Knippenberg J. van der Leije MA
Tekstredactie	M. van Zon MA drs. T.A. Goossens
Beeldmateriaal:	ing. S. Shek
Autorisatie:	drs. T.A. Goossens
Opmaak:	A.J. Allen
Druk:	Haveka, Alblasserdam

ISSN 1569-2396

© Archol, Leiden 2015

Einsteinweg 2

2333 CC Leiden

info@archol.nl

Tel. 071 527 33 13

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
	1.1 Aanleiding en doelstelling	5
	1.2 Onderzoeksvragen	5
	1.3 Onderzoeksgebied	6
	1.4 Archeologie en monumentenzorg	6
2	Methodiek en strategie	9
	2.1 Inleiding	9
	2.2 Strategie veldwerk	9
	2.3 Methodiek veldwerk	9
	2.4 Methodiek specialistisch onderzoek	12
	2.4.1 Aardewerk	12
	2.4.2 Steen	12
	2.4.3 Bot	12
3	Landschappelijk en archeologisch kader	15
	3.1 Landschap	15
	3.2 Landschappelijke en archeologische resultaten vooronderzoek	15
	3.3 Archeologische en historische context	17
4	Resultaten	25
	4.1 Landschappelijke situatie	25
	4.2 Sporen en structuren	26
	4.3 Specialistische onderzoeken	36
	4.3.1 Aardewerk	36
	4.3.2 Steen	38
	4.3.3 Bot	40
5	Synthese	43
	5.1 Conclusie	43
	5.2 Waardering	43
	5.2.1 Het proces van waardering	43
	5.3 Advies	46
	5.4 Beantwoording onderzoeksvragen	47
6	Samenvatting	51
	Literatuur	52
	Figuren	53
	Tabellen	54
	Bijlagen	54
	Bijlage 1 Sporenlijst	55
	Bijlage 2 Vondstenlijst	57
	Bijlage 3 Determinatie aardewerk per context	59
	Bijlage 4 Determinatie dierlijk bot	61
	Bijlage 5 Inventarisatie Sint Andriesklooster (1503)	63
	Bijlage 6 Begrippenlijst	63

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling

ABB Ontwikkeling bv heeft plannen om in plangebied De Rik te Brielle een wijk met 61 woningen te realiseren. Voorgaand archeologisch onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat hier in de late middeleeuwen het Sint Andriesklooster heeft gestaan, een vrouwenconvent. Het Programma van Eisen (PvE) richt zich specifiek op de resten van het klooster.¹ Maar er wordt ook rekening gehouden met middeleeuwse resten die ouder zijn dan dit klooster.

Doel van het Inventariserend Veldonderzoek is aan de hand van proefsleuven te bepalen of behoudenswaardige resten van dit klooster en eventuele andere bewoningssporen in de bodem aanwezig zijn en –zo, ja - wat hun waarde is. Op basis van een archeologische waardestelling is een advies te geven over de behoudenswaardigheid van en omgang met de archeologische resten bij de verdere planontwikkeling.

1.2 Onderzoeksvragen

In het PvE zijn de onderzoeksvragen als volgt per thema gerangschikt.

Vragen over de waardering van de aangetroffen resten:

- Bevinden zich binnen het onderzoeksgebied resten van archeologische vindplaatsen?
- Wat is de aard, omvang, diepteligging en datering van de archeologische sporen en vondsten?
- Komt dit overeen met de archeologische verwachtingszones?
- Zijn er beerputten of afvalkuilen aanwezig?
- Wat is de bodemkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- In welke mate is de bodem geërodeerd of verstoord?
- Uit het tot nu toe uitgevoerde (boor)onderzoek is de landschappelijke ligging van de kern van de middeleeuwse nederzetting Rugge nog onvoldoende duidelijk. Welke geomorfologische aanwijzingen geven de profielen? Lag het dorp op een kreekrug?
- Welke aanwijzingen zijn er voor gebruik en bewoning van het gebied vóór de 15^e eeuw?

Vragen over de mogelijkheden voor fysieke bescherming:

- *Wat is in kwalitatieve zin de zettingsgevoeligheid van de aangetroffen resten?*
- *Wijst de aangetroffen bodemopbouw op de mogelijkheid van differentiële zetting en klink van de archeologische resten en lagen?*
- *Zijn er goed geconserveerde organische resten bewaard en vanaf welke diepte?*
- *Welke aanwijzingen zijn er voor grondwaterfluctuaties in het verleden, zoals oxidatie- en reductieverschijnselen?*

¹ Bente 2012.

Vragen over het klooster:

- *Zijn er resten van de kloostergebouwen aanwezig?*
- *Zijn er bepaalde functies aan de gebouwresten toe te wijzen? Zijn er bijv. aanwijzingen voor een eet- of slaapzaal, keuken, kapel e.d.?*
- *Zijn er binnen kloosterterrein functiever verschillen waarneembaar, zoals moes- of kruidentuin of zones met ambachtelijke dan wel agrarische activiteiten?*
- *Zijn er aanwijzingen voor surplusproductie of -handel?*
- *Zijn er aanwijzingen voor verbouwingen of reparaties en met welke functieverandering hangen deze samen?*
- *Werd in of bij het klooster begraven en zo ja, uitsluitend de kloosterpopulatie of ook anderen, zoals weldoeners en andere niet-kloosterlingen?*
- *In hoeverre onderscheid de materiële cultuur van de nonnen zich van die van de Brielse burgers of van stedelingen elders, dan wel van het omliggende platteland?*
- *Welke uitspraken zijn mogelijk over de sociale status van de kloosterbevolking?*

Vragen over huiserven aan De Rik en het Rikse Straatje:

- *Zijn er aanwijzingen voor huizen en erven uit de (late) middeleeuwen en de nieuwe tijd?*
- *Zijn er resten toe te schrijven aan dorpsbebouwing voorafgaand aan de stichting van het klooster?*
- *Hoe waren de huiserven ingericht en zijn er daarbij chronologische ontwikkelingen waar te nemen, zoals de plaats van het huis binnen het erf?*
- *Wat zijn de verschillen tussen de huizen en boerderijen of stadswoningen elders op Voorne of aangrenzende gebieden?*
- *Hoe onderscheiden de bewoners van de erven zich in materiële zin van die van het omliggende platteland, het aangrenzende klooster en van nabije steden en welke sociale en economische betekenis is hieraan te geven?*
- *Zijn er verschillen in status en klasse waar te nemen tussen de verschillende huiserven?*

1.3 Onderzoeksgebied

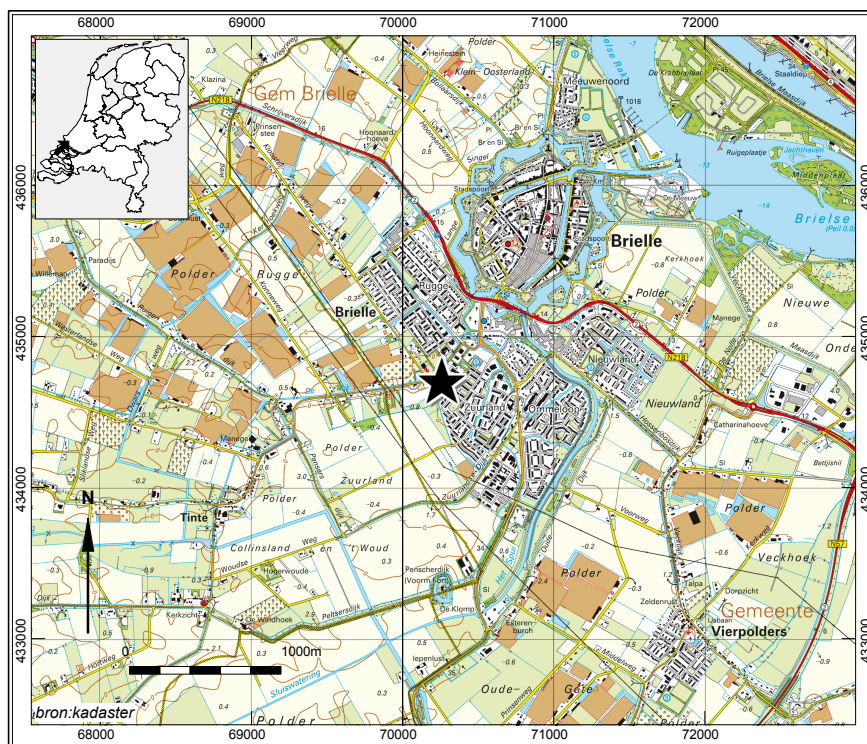
Het onderzoeksgebied ligt ten zuiden van Brielle aan De Rik, een weg die loopt van Brielle richting Rockanje (Figuur 1.1 en Tabel 1.1). In het verleden was er nog een straat, het Rikse straatje. Deze liep parallel aan de Rik en boog haaks af richting de Rik. In het zuiden wordt het plangebied begrensd door een sloot en een woonwijk. In het westen ligt een woonwagenkamp. Tijdens het proefsleuvenonderzoek was het plangebied nog in gebruik en stonden er meerdere gebouwen, zoals schuren en woonhuizen. Ook was er sprake van caravanstalling en andere opslag. Het plangebied heeft een oppervlak van 20.310 m².

1.4 Archeologie en monumentenzorg

Op 1 september 2007 is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) van kracht geworden. Deze wet regelt de omgang met het archeologisch erfgoed. Iedere initiatiefnemer van projecten waarbij de bodem wordt verstoord, kan door de overheid verplicht worden een rapport te overleggen waaruit de archeologische waarde van het te verstoren terrein (het plangebied) blijkt. Voor een dergelijk rapport is archeologisch onderzoek vereist: het archeologisch vooronderzoek. Dit vooronderzoek bestaat uit twee fasen: het bureauonderzoek en het Inventariserend Veldonderzoek (IVO).

Figuur 1.1

Ligging van het plangebied.

Tabel 1.1

Administratieve gegevens.

Soort onderzoek:	Inventariserend veldonderzoek - proefsleuven (IVO-p)
Projectnaam:	Brielle De Rik
Archol-projectcode:	DRB1419
Uitvoerder:	Archeologisch Onderzoek Leiden bv
Periode van uitvoering veldwerk:	Mei 2013
Periode van uitvoering uitwerking:	Augustus 2013
Provincie:	Zuid-Holland
Gemeente:	Brielle
Plaats:	Brielle
Toponiem:	De Rik
Coördinaten gebied:	x: 70.270 / y: 434.710 (centrum)
Opdrachtgever:	Dhr. J. Korevaar (ABB Ontwikkeling bv.)
Adviseur opdrachtgever:	Dr. R.F.B. Isarin (Crevasse advies)
Goedkeuring bevoegd gezag:	Mevr. A. van Oers (gemeente Brielle)
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer	56758
Beheer en plaats van documentatie en vondsten:	Provinciaal Archeologisch Depot -provincie Zuid-Holland
Geomorfologie:	Bebouwing
Bodem:	Bebouwing

Het doel van een bureauonderzoek is het vaststellen of, en zo ja, welke typen archeologische vindplaatsen precies in het plangebied worden verwacht ('gespecificeerde archeologische verwachting').

Het IVO dient ertoe deze vindplaatsen daadwerkelijk op te sporen (karterende fase) en de omvang en waarde in kaart te brengen (waarderende fase). Proefsleuvenonderzoek is één van de methoden die kan worden toegepast bij een IVO (IVO-p).

Het hier gepresenteerde onderzoek betreft een IVO-p, karterende en waarderende fase. Na afronding van dit onderzoek dient de overheid, op basis van het advies van Archol bv, een besluit te nemen over het vervolgtraject. Als geen archeologische waarden worden aangetroffen, kan het besluit inhouden dat het archeologisch onderzoek is afgerond. Als echter blijkt dat in het plangebied behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aanwezig zijn, dan kan de initiatiefnemer verplicht worden tot een aanpassing van de plannen (de vindplaats blijft in de grond behouden), of tot een archeologische opgraving.

2 Methodiek en strategie

2.1 Inleiding

Archol heeft het proefsleuvenonderzoek uitgevoerd van 15 t/m 17 mei. Het veldteam bestond uit een veldwerkleider, een veldarcheoloog en een specialist stadskern en bouwhistorie van het bedrijf Kerament.

2.2 Strategie veldwerk

De werkzaamheden zijn uitgevoerd volgens de richtlijnen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 3.2) en de bepalingen in het PvE.²

In het PvE is bepaald dat er zes proefsleuven op het terrein worden gegraven (zie Figuur 3.3). De locatie van deze sleuven is gebaseerd op de archeologische verwachting van bebouwing uit een archeologisch bureauonderzoek.³

- Sleuf 1, parallel aan De Rik, dient om eventuele resten van huiserven uit de middeleeuwen tot de 19^e eeuw aan te snijden. Dankzij de (noord)oost-(zuid)west oriëntatie kunnen de sleuven eventuele verschillen in bebouwing en ophoging tussen de vroegere percelen inzichtelijke maken. De beoogde lengte van de sleuf bedraagt 50 m, de breedte 2 m.
- Sleuf 2, gepland over het westelijke deel van het kloosterterrein van Sint Andries, heeft als doel de resten van de kloostergebouwen uit de 15^e en 16^e eeuw op te sporen en te waarderen. De beoogde lengte van deze sleuf is 25 m, de breedte 4 m.
- Sleuf 3, gepland over de oostelijke kloosterbebouwing, heeft een beoogde lengte van 20 m en een breedte van 4 m.
- Sleuf 4, in het oosten, dient om de historische bebouwing aan het Rikse Straatje te onderzoeken. De beoogde sleuf heeft een lengte van 50 m en een breedte van 2 m.
- Sleuf 5, die sleuf 1 kruist, dient om de diepte van de voornoemde middeleeuwse bebouwing te achterhalen. Deze sleuf heeft een beoogde lengte van 18 m bij een breedte van 2 m.
- Sleuf 6, haaks op het Rikse Straatje, dient om de diepte van de bebouwing te bepalen. De afmetingen van de sleuf bedragen 18 x 2 m in het PvE.

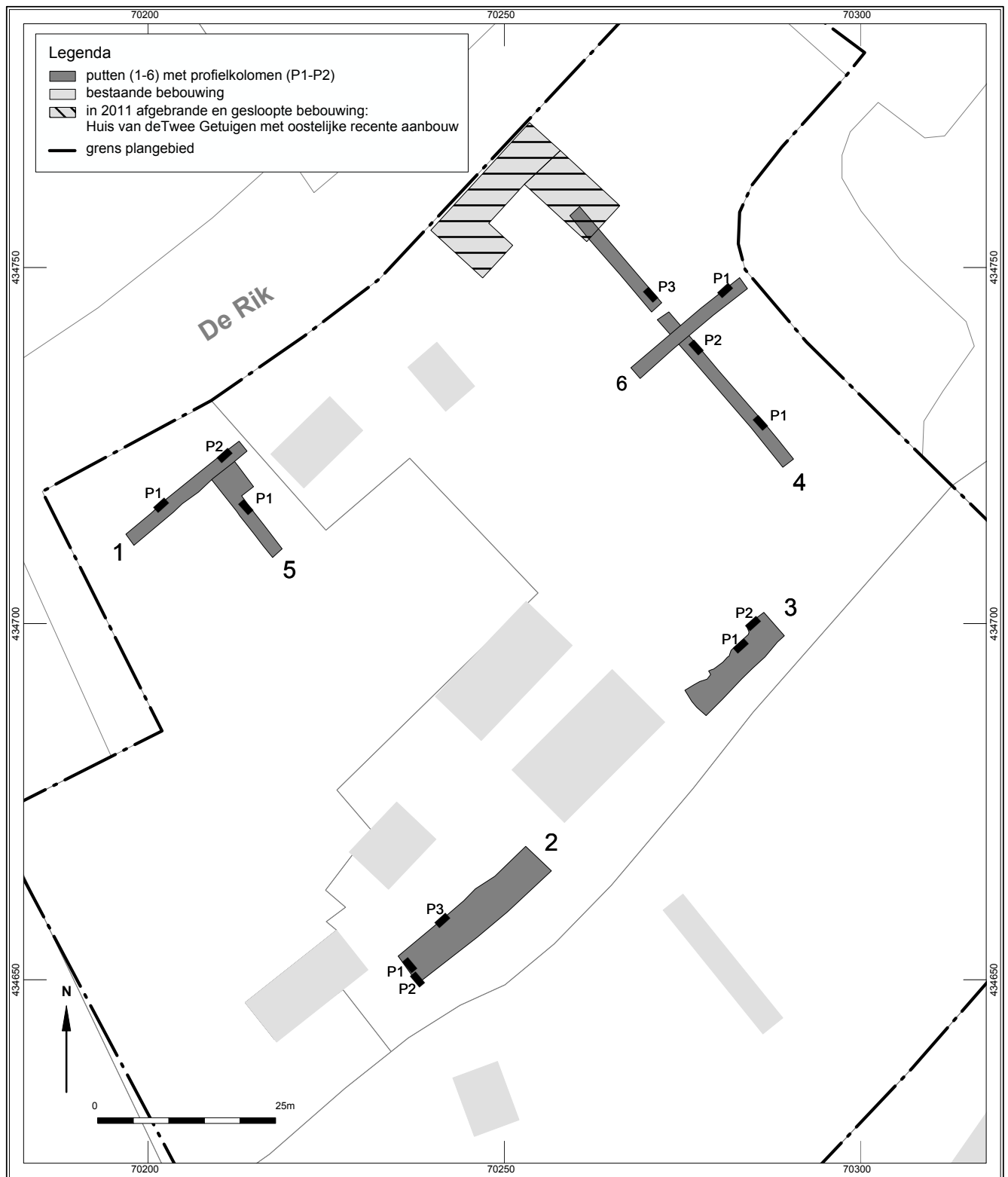
2.3 Methodiek veldwerk

De proefsleuven zijn gegraven op basis van het puttenplan uit het PvE 2013 (Figuur 2.1). Rekening houdend met het huidige gebruik van de percelen is hier om praktische redenen en in overleg op enkele punten van afgeweken:

- Sleuf 1 is aan de oostzijde niet volledig gegraven vanwege de aanwezigheid een bebouwde kavel met leidingen in de ondergrond
- Sleuf 4 is plaatselijk onderbroken vanwege een hekwerk dat intact moest blijven
- Sleuf 5 is aan de noordzijde niet volledig gegraven vanwege de aanwezigheid van leidingen in de ondergrond.
- Sleuf 5 is verder aan de zuidzijde plaatselijk verbreed om het vervolg van een muur uit sleuf vast te stellen.

² Bente 2012.

³ Rietkerk 2010.

Figuur 2.1

Puttenkaart met de locaties van de profielen.

Figuur 2.2

Putten geprojecteerd op het kadastrale minuutplan van 1820.

Aanleg werkputten

In alle proefsleuven is één sporenvlak aangelegd (zie bijlage 1, sporenlijst). De sleuven zijn machinaal verdiept met een graafmachine met gladde bak. Tijdens de aanleg zijn de afdekkende lagen doorzocht met een metaaldetector. Aanlegvondsten zijn verzameld in vakken van 5 x 4 m (of 5 x 2 m in smalle sleuven) en per stratigrafische eenheid (zie bijlage 2, vondstenlijst). Na aanleg zijn de sporen aangekrast en de vlakken gefotografeerd. Vervolgens zijn de vlakken digitaal getekend met een *robotic Total Station (rTS)*.

Aanleg profielen

De bodemopbouw is in 29 profielkolommen van 1 m breed gedocumenteerd (Figuur 2.1). De profielkolommen geven een goed beeld van de archeologische resten in relatie tot de stratigrafisch te onderscheiden lagen. Daar waar de bodem lokale veranderingen vertoonde, zoals zones met geulvullingen, is een extra profieldeel gedocumenteerd. Ook ter hoogte van muurwerken zijn extra profielen gezet om de diepteligging in relatie tot de stratigrafie duidelijk in kaart te brengen.

Sporen en structuren

Het grootste deel van de sporen bestaat uit muurwerken die tot het klooster hebben behoord. Dit blijkt ook uit de projectie van de putten met sporen op het minuutplan van 1820 (Figuur 2.1). De muurwerken zijn zoveel mogelijk vrijgelegd en schoongemaakt, waarna deze zijn gedocumenteerd. Hierbij is gelet op bouwnaden,

hoogte en diepte van de muren, baksteenformaten, kleur van de bakstenen en mortelsoort. De overige sporen bestaan o.a. uit kuilen en paalkuilen. Hiervan is een selectie gecoupeerd en gedocumenteerd in het kader van de waardering. Zoals gebruikelijk bij een proefsleuvenonderzoek zijn de sporen zijn niet afgewerkt met het oog op een eventueel behoud: in situ door aanpassing van de bouwplannen of ex situ door een opgraving.

Bemonstering

Vooraf was rekening gehouden met de bemonstering van houtresten of grondsporen met het oog op specialistisch onderzoek naar de datering, identificatie en duiding van een spoor of artefact. In de praktijk zijn geen houtresten of andere geschikte sporen aangetroffen. De (paal)kuilen die doorgaans humeuze, verkoolde dan wel andere 'kansrijke' vullingen voor dit doeleind bevatten, bleken in Brielle vrijwel geheel met resten muurwerk en/of aardewerk te zijn opgevuld. Daarom is afgezien van monsternamen.

2.4 Methodiek specialistisch onderzoek

2.4.1 Aardewerk

Het aardewerk is op basis van baksel onderverdeeld, waarbij o.a. gelet is op vorm, versiering en typologie. De scherven zijn geteld en gewogen om de mate van conservering te bepalen. Deze kenmerken zijn in een database ingevoerd waarbij de randfragmenten gebruikt zijn om het Minimum Aantal Exemplaren (MAE) te bepalen (zie bijlage 3, determinatielijst). Omdat (archeologisch) complete exemplaren ontbraken, kon geen onderverdeling gemaakt worden volgens het Deventer systeem. Vervolgens is het aardewerkcomplex gedateerd op grond van alle voornoemde kenmerken⁴

2.4.2 Steen

Het steen is gedetermineerd op basis van uiterlijke en micromorfologische kernmerken. Hierdoor is de steensoort vast te stellen en ook het eventuele herkomstgebied. Daarnaast is getracht om functie en (her)gebruik van de voorwerpen vast te stellen.

2.4.3 Bot

De faunaresten zijn ingedeeld in de volgende diergroepen: groot zoogdier (rund, paard, edelhert), middelgroot zoogdier (schaap, geit, varken, hond, bever, das, otter), klein zoogdier (haas, konijn, kleine roofdieren, egel, mol, muis), zoogdier onbekend, vogel, vis en amfibie (zie bijlage 4). Een determinatie op soort niveau heeft niet plaats gevonden. Indien soorten echter direct zijn herkend, is dit wel genoteerd. Botresten zijn als 'te determineren' aangemerkt indien het mogelijk is soort en skeletelement vast te stellen.

Met het oog op de waardering is ook gekeken naar de fragmentatie van het materiaal. Hierbij is het materiaal ingedeeld naar percentage van het volume van het oorspronkelijke bot dat bewaard is gebleven: 0-10%, 10-75% of 75-100%. De

⁴ Bitter, Jaspers en Ostkamp 2012.

fragmenten waarvan minder dan 10% bewaard is gebleven, omvatten voornamelijk niet te determineren botsplinters. De fragmenten ter grootte van 10-75% van het oorspronkelijk botvolume kunnen in veel gevallen nog gedetermineerd worden op soort en skeletelement. De nagenoeg complete botten (75-100% bewaard) kunnen daarnaast in veel gevallen nog informatie opleveren over slachtleefijd en schofthoogte. De fragmenten groter dan 10% kunnen daarnaast informatie opleveren over bewerkingssporen. Ten slotte is vastgelegd of de botten verbrand zijn.

3 Landschappelijk en archeologisch kader

3.1 Landschap

Het plangebied is, zowel op de bodemkaart als de geomorfologische kaart, niet gekarteerd en ligt binnen de bebouwde kom. Door extrapolatie van de gegevens uit de omgeving valt op te maken dat het plangebied op de geomorfologische kaart in een gebied met getijde-afzettingen ligt (Figuur 3.1). De locatie ligt op een overgang van een gebied met een getij-kreekbedding (2R13) naar een vlakte van getij-afzettingen (2M35). De extrapolatie van het plangebied op de bodemkaart geeft aan dat de locatie op zeekleigronden (Mn15A-V/M) ligt. Dit zijn kalkrijke poldervaaggronden die bestaan uit lichte zavel. Het grondwaterniveau varieert tussen 0,40 m tot 1,2 m –mv.

3.2 Landschappelijke en archeologische resultaten vooronderzoek

Het vooronderzoek bestond uit een bureauonderzoek gevolgd door een booronderzoek.⁵ Tijdens het bureauonderzoek is vastgesteld dat archeologische resten van o.a. het klooster binnen het plangebied te verwachten zijn. Het bureauonderzoek heeft de volgende specifieke archeologische verwachting opgeleverd:

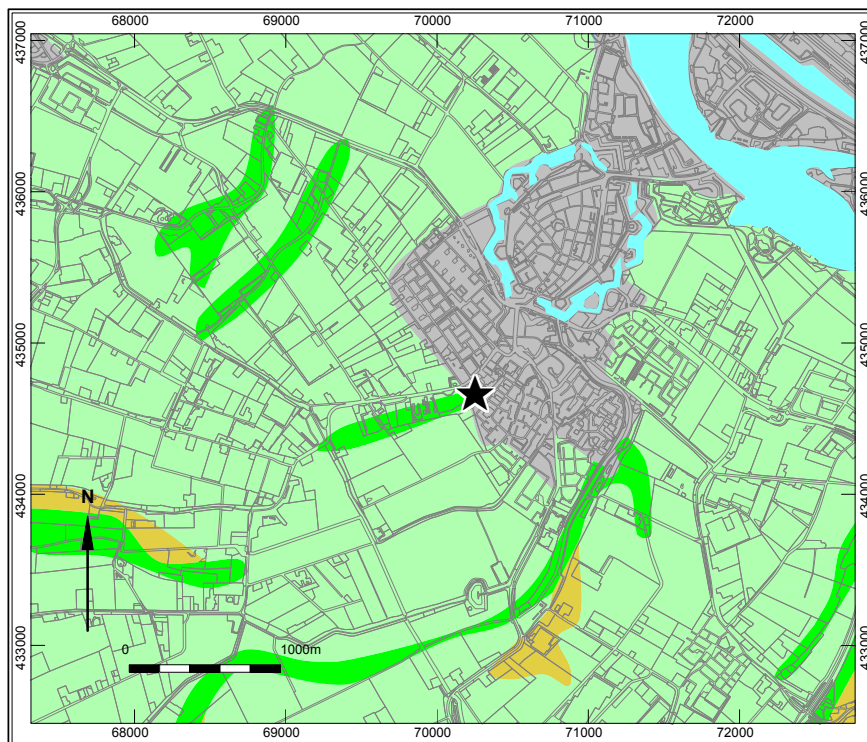
- Resten van het Sint-Andriesklooster (1403) in het zuidoosten met bijbehorende ommuring;
- Lintbebouwing langs de Rik, mogelijk daterend vanaf de volle middeleeuwen;
- Resten van het Rikse straatje en lintbebouwing langs deze straat;
- In het noorden heeft een huis gestaan (Huis van de Twee Getuigen) dat in 2011 door brand is verwoest. Dit 20^e-eeuwse huis had een 16^e-eeuwse voorganger.

Tijdens het booronderzoek zijn in het zuidwesten van het plangebied vanaf 1,60 m –mv veenlagen aangetroffen. In het noordoosten liggen deze veenlagen op 4,0 m –mv. Bovenop het Hollandveen bevinden zich (vertand) Duinkerke-III-afzettingen. De Duinkerke-afzettingen bestaan uit een uiterst siltige, lichtbruingrijze tot lichtblauwgrijze klei. Hierboven bevindt zich een antropogene laag die bestaat uit uiterst siltige klei met puinfragmenten, houtskoolspikkels, botfragmenten en aardewerk uit de periode late middeleeuwen-Nieuwe tijd. De laag varieert in dikte van 0,5 m in het zuidoosten tot 2 m in het noordwesten. Onduidelijk was het of hier om een laag met slooppuin van middeleeuwse bebouwing gaat of om een ophogingspakket dat aan de basis van die bebouwing heeft gelegen. Boven deze antropogene laag bevindt zich een recent verstoorde bodem, variërend in dikte van 0,15 m –mv tot 0,70 m –mv.

De onderverdeling in Duinkerke-afzettingen en Hollandveen is de afgelopen decennia problematisch gebleken. Deze indeling is namelijk gebaseerd op ouderdom en genese en niet op puur lithologische en stratigrafische verschillen. Nieuwe inzichten hebben hierbij geleid tot een nieuwe lithostratigrafische indeling van de Holocene afzettingen.⁶ In het kustgebied worden drie formaties onderscheiden die op basis van lithologie van elkaar zijn losgekoppeld. Binnen de formaties worden laagpakketten en lagen onderscheiden. Het Hollandveen is een laagpakket van de formatie van Nieuwkoop waar al het veen in kust- en rivierengebieden binnen valt. De Duinkerke-afzettingen vallen onder het laagpakket van Walcheren.

⁵ Jordanov 2005.

⁶ Mulder *et al.* 2003.

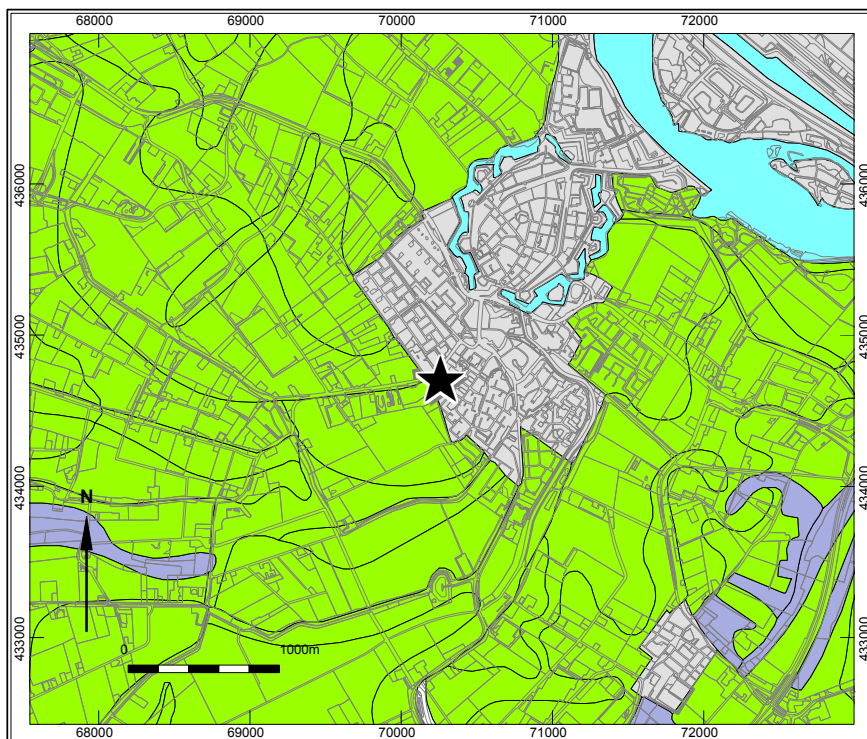

Legenda

- oeverwal
- komafzettingen
- kreekbedding
- bebouwing
- water

Figuur 3.1

Geomorfologische kaart van het plangebied.

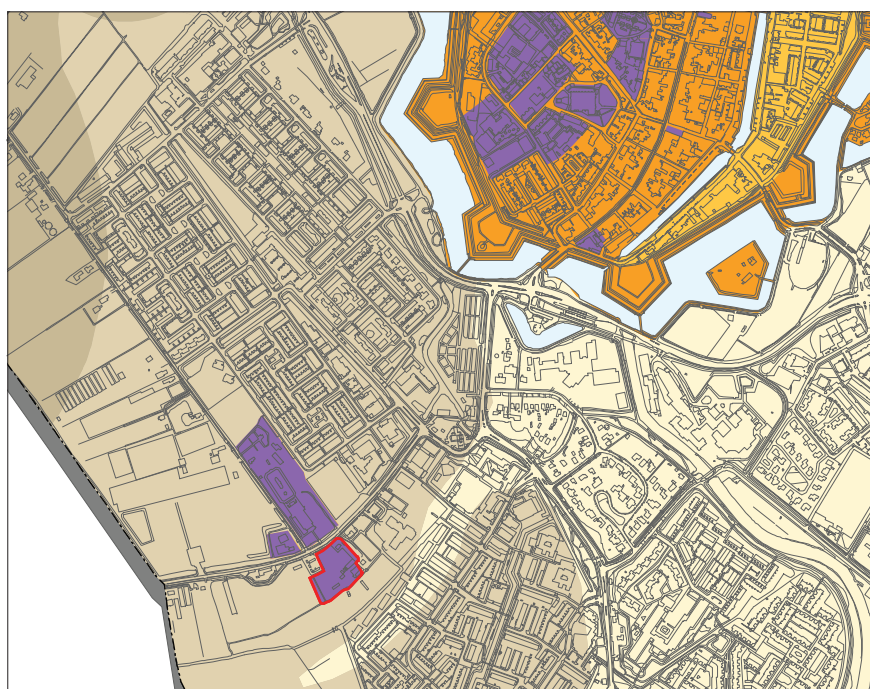

Legenda

- associaties (akkerland)
- bebouwing
- zeeleigronde (akkerland)
- water

Figuur 3.2

Bodemkaart van het plangebied.

Gemeente Brielle

Archeologische beleidskaart

Legenda

Beleid

- Waarde - archeologie 1; geen vrijstelling
- Waarde - archeologie 2; 30 m²; 30 cm
- Waarde - archeologie 3; 100 m²; 30 cm
- Waarde - archeologie 4; 250 m²; 50 cm
- Waarde - archeologie 4; 250 m²; 50 cm
- Lage verwachting - geen onderzoek

Topografie

- Gemeentegrens
- GBKN
- Water (GBKN)

Figuur 3.4

Plangebied (met rood kader aangegeven) op de gemeentelijke beleidskaart.

Hier ontstonden in de 13^e eeuw nieuwe nederzettingen, waaronder Brielle. Vanwege de gunstige ligging aan enkele waterwegen groeide de stad uit tot handelsnederzetting.

Op de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Brielle ligt het plangebied in een zone met een middelhoge verwachting. Het gebied is aangewezen als archeologisch monument (AMK-terrein) vanwege de mogelijke aanwezigheid van restanten van het klooster. Op de gemeentelijke beleidskaart is het dan ook gemarkeerd als een zone, waar geen vrijstellingswaarden voor archeologisch onderzoek gelden (Figuur 3.4). Op de verwachtingskaart staan verschillende Archis-meldingen weergegeven.⁹ De Archis-nummers in de directe omgeving hebben betrekking op de kloosters en de kloosterkerk (Tabel 3.1 en Figuur 3.5). De overige Archis-nummers hebben betrekking op andere archeologische onderzoeken en historische bebouwing in de nabijheid van de stad Brielle.

Archisnummer	Datering	Soort onderzoek	Omschrijving
22780	NT	booronderzoek	scherfmateriaal uit de nieuwe tijd, geen vindplaats.
26050	LME	vondstmelding	resten van een oude stadsmuur aan de Jan Mathijssenlaan, afgebroken rond 1700.
26062	LME	vondstmelding	oude melding van een nederzetting of moated site uit de 12 ^e eeuw of ouder.
26063	LME	vondstmelding	melding van het Sint Andriesklooster.
26064	LME	vondstmelding	oude melding van de aanwezigheid van de voormalige parochiekerk in Rugge.
26065	LME	vondstmelding	melding van het regulierenklooster in Rugge.
401994	NT	bureau- en inventariserend onderzoek, archeologische begeleiding en proefsleuven	onderzoek in verband met de aanleg van schoolgebouwen. Op historisch kaartmateriaal staan verschillende gebouwen weergegeven. Bij het onderzoek zijn twee bewoningsslagen waargenomen.
405722			
405724			

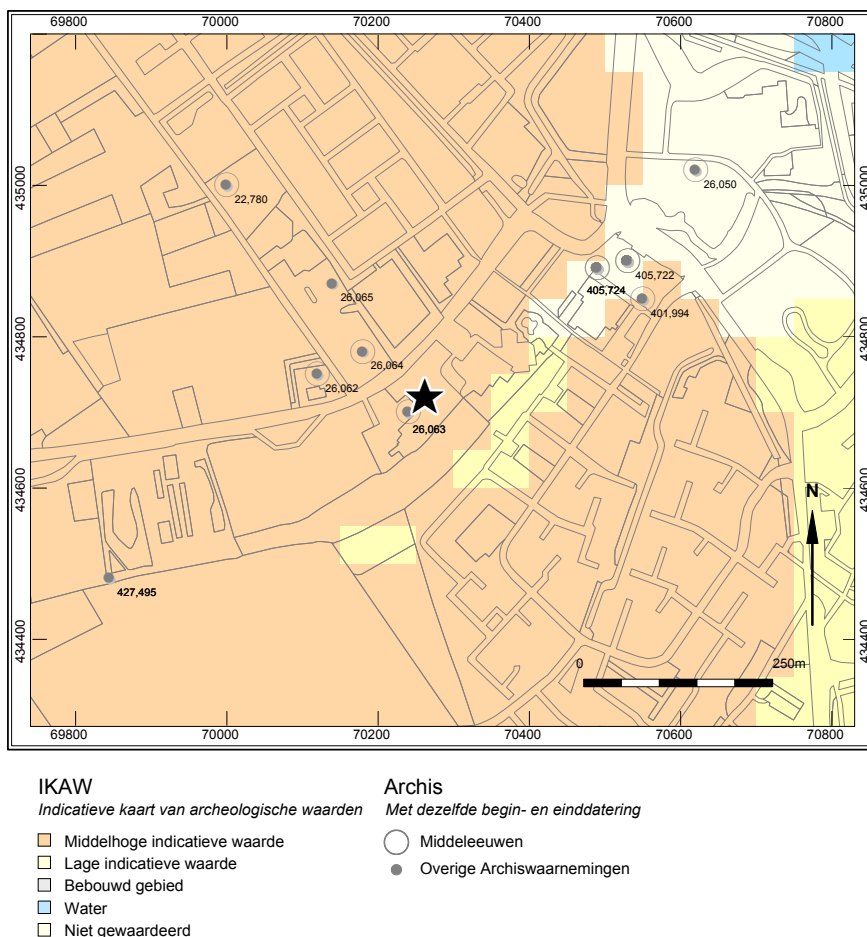
Tabel 3.1

Archis-meldingen met beschrijving zoals deze in de buurt van het plangebied voorkomen (LME= late middeleeuwen, NT= Nieuwe tijd, zie Figuur 3.6).

⁹ Bij het schrijven van dit rapport waren alleen de Archis-meldingen bekend. De meldingen van Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam waren niet voor handen.

Figuur 3.5

Archis-meldingen binnen een straal van 500 m geprojecteerd op de Indicatieve Archeologische WaardeKaart (IKAW).

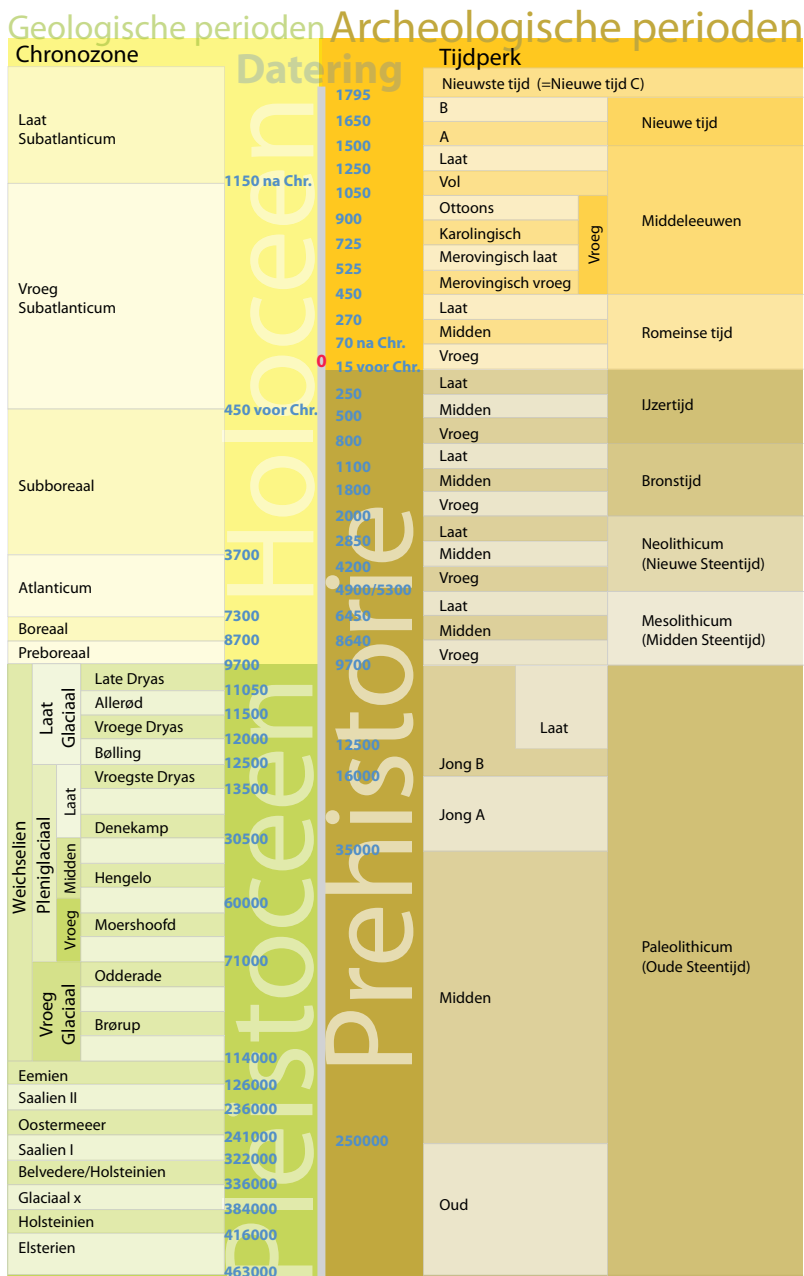
Sint Andriesklooster

Het klooster is mogelijk in 1403 gesticht, hoewel de bron niet betrouwbaar is.¹⁰ De vroegste schriftelijke vermelding dateert uit 1480. Het klooster is op verschillende historische kaarten aangegeven. De vroegste kaart is gemaakt door Jacob van Deventer (ca. 1566).¹¹ Het klooster van de zusters (sorores) ligt hierop tussen De Rik en het Rikse straatje en is aan drie zijden omsloten door een sloot of gracht (Figuur 3.7). Binnen de grenzen staat aan de oostzijde een langwerpig hoog gebouw met torenspits afgebeeld, daartegenaan wat lagere bebouwing, vervolgens tuinen en ten slotte opnieuw lagere bebouwing aan de westzijde langs De Rik.

Op een kaart uit 1619, waarin overigens de nadruk ligt op het Regulierenklooster (archisnr. 26064) aan de andere kant van De Rik, is de sloot aan oost- en zuidzijde eveneens te zien (Figuur 3.8, bovenin). Bovendien is daarop het hele terrein omgeven door een muur. De bebouwing lijkt grotendeels verdwenen; er rest slechts een groot gebouw, te midden van bosschages. Dit gebouw, lang bekend als 'het huys te Rugge', was een hoog stenen gebouw van twee verdiepingen boven een half onder het maaiveld gelegen keldergewelf.

¹⁰ Van de Gouw 1986, 9.

¹¹ Jacob van Deventer kreeg in 1558 opdracht van Filips II om alle (ca. 250) steden in de Nederlanden in kaart te brengen. In 1572 was hij daarmee gereed.

Figuur 3.6
Tijdstabel.

Uit een beschrijving van 1503 is af te leiden wat er op het terrein moet hebben gestaan (zie bijlage 5): een hoofdgebouw met verschillende zalen en kamers, een kerk, een gastenverblijf, een ziekenzaal en een school. Tegen de kerk was een timmerwerkplaats gebouwd en tegen het schoolgebouw het zogeheten 'slot', waarover hieronder meer. Hier buiten lagen een kruidentuin en een kleine weide, waarschijnlijk langs het water. In dit water werden de kleren gewassen. Langs de kloostermuur lag een terrein dat ook tot het eigendom behoorde. Verder is er ook sprake van een gebouw van de pachters, een bakkerij en een tredmolen. Deze laatste twee waren gelegen nabij de 'ruimte van de grote deur', waarschijnlijk de toegangspoort, aan het Rikse straatje.

Het klooster werd bewoond door zusters. In 1503 kreeg een aantal van hen toestemming om zich te laten insluiten in het klooster. Zij betrokken het bovengenoemde 'slot' van het klooster en beloofden het terrein nimmer meer te verlaten. Met het insluiten onttrokken de zusters zich grotendeels aan contact met de buitenwereld. Zij mochten zelfs de kerk niet meer bezoeken, evenmin de timmer-

Figuur 3.7

Het Sint Andriesklooster (zwart omcirkeld)
op de kaart van Van Deventer, ca. 1566
(Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg).

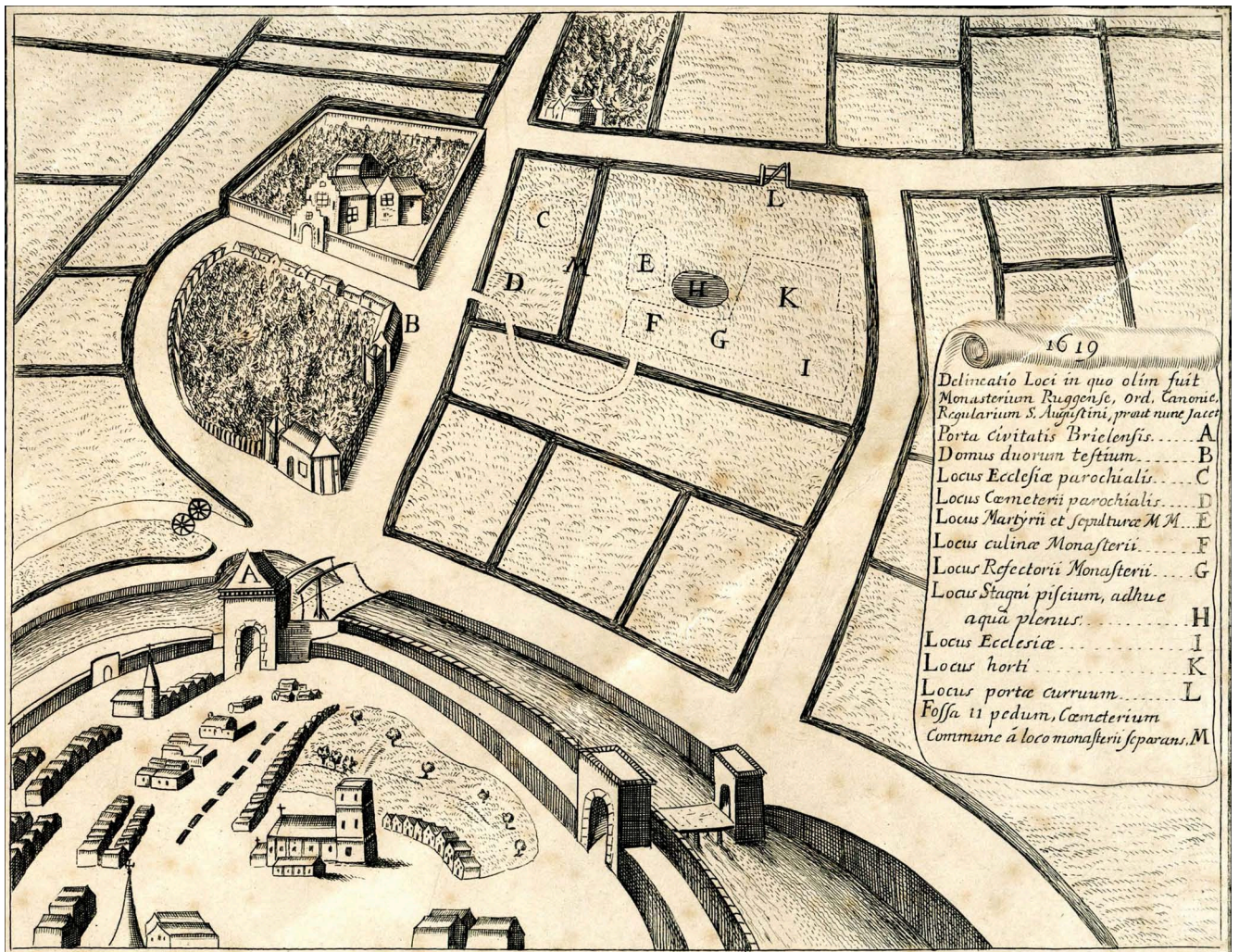

werkplaats die daarnaast stond. Contact werd niet helemaal onmogelijk gemaakt: het was toegestaan om naar de getraliede vensters van het binnen-gastverblijf te gaan en naar een ander binnenvenster van 'het nieuwe gebouw', om met anderen te praten. De doorgang naar 'het voorste venster' was echter alleen te betreden met toestemming van de moeder-overste. Een bezoek aan het gebouw van de pachters mocht alleen in gezelschap van een of twee niet-ingesloten zusters.

De niet-ingesloten zusters mochten ook het terrein oversteken naar de kruidentuin of de ziekenzaal. Ook de kleine weide waar de kleren werden gewassen, was voor hen toegankelijk net als de ruimte van de grote deur beneden de bakkerij (*pistrinum*) en de (tred)molen (*moleffnium*). Tijdens hun recreatietijd mochten ze – met instemming van de mater – ook op het terrein langs de kloostermuur komen. De gracht of sloot aan de zuidzijde van de kerk, vanaf de oostzijde van het terrein langs de kloostermuur en terzijde van de noordkant van het huis van de pastoor, mochten zij echter niet oversteken. In 1572 zou het klooster zijn gesloten. Helaas ontbreken gegevens hierover.

Leproos- of ziekenhuis

In 1582 kreeg het convent een nieuwe bestemming als ziekenhuis. In augustus 1581 had het stadsbestuur het voormalige Clarissenklooster aan de Langestraat toegewezen aan de schutters. Dit klooster was op dat moment nog in gebruik als leprooshuis. Voor de leprozen of andere zieken had de stad een ander onderkomen in gedachten: 'de

Figuur 3.8

Het ommuurde Sint Andriessklooster (boven) op een kaart uit 1619 (Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg).

huysinge, daer de buytenzusteren eertijts hebben gewoont'.¹² Dat hiermee het klooster van Sint Andries werd bedoeld staat vast; in de rekeningen van het Leprooshuis werden de uitgaven verantwoord voor de *'timmeragie van Sint Andries convent te Rugge tot een syeckhuys, gedaan in den jaare 1582'*.¹³ Of de stad toen al beschikte over het hele complex is niet bekend, wel dat zij omstreeks mei 1582 voor 40 ponden van Adriane Carels *'haer woonplaetze, genaempt Sinte Andriesconvente tot Rugge'* kocht.¹⁴ De kosten aan het ziekenhuis zullen groot geweest zijn; in 1584 kregen de *syekemeesters* toestemming om geld te lenen.¹⁵

In 1622 werd overleg gevoerd om iemand in dienst te nemen om het leprooshuis te *'bewoonen ende waernemen'*. In februari van dat jaar werd Jacob Leendertsz. Colvert door de ziekenmeesters aangenomen tegen betaling van 400 gulden.¹⁶ Samen met het stadsbestuur werd daarop een instructie opgesteld. Zijn aanstelling was voor drie jaar, gedurende welke tijd hij in het ziekenhuis zou wonen en de *'laserissen'* te verzorgen. Er werd overeengekomen dat hij in het huis zou wonen en de stallen mocht gebruiken. In 1650 werd het ziekenhuis opgeheven en het huis en erf verkocht aan een particulier.

¹² Fruin 1876, mem. 4 augustus 1581.

¹³ Mededeling van H. van Wijn: zie 2065, Inventaris van Brielle (1772), 42.

¹⁴ Rekening van het ziekenhuis, 1581/82, fol. 19v.

¹⁵ Mem. 16 juni 1584.

¹⁶ Mem. 26 februari 1622 en 13 maart 1622, Jacob heette hier nog Jan Leendertss.

Figuur 3.9

Foto's genomen in 1959 door de Rijksdienst voor de monumentenzorg.

Huys te Rugge

Het hoofdgebouw van klooster/ziekenhuis, het eerder genoemde Huys te Rugge, is pas in 1964 afgebroken. In mei 1959 heeft de Rijksdienst voor de Monumentenzorg het gebouw gefotografeerd en is een bouwkundige opname gemaakt (Figuur 3.9). Het pand bestond uit twee delen: het oudste gedeelte werd gedateerd als tweede helft 16^e eeuw; het andere deel als eerste helft 17^e eeuw. Daaraan waren in latere tijden nog enige delen toegevoegd. Omdat de sloop pas recent heeft plaats gevonden, kunnen huidige bewoners en mensen uit de omgeving de gebouwen zich nog herinneren.

Wanneer men deze gegevens combineert met de bekende geschiedenis van het klooster c.q. ziekenhuis, dan ontstaat het volgende beeld: in 1582 werd, nadat het ziekenhuis uit de stad werd verplaatst, het ene gedeelte nieuw gebouwd. Het bestond uit een ruime kelder, waarboven – op ca. 1 m boven het maaiveld – de ziekenzaal was gesitueerd. Een deel van de kelder diende als waterkelder. Boven de hoge ziekenzaal was een grote zolder. Aan weerszijden van de zaal waren drie grote

ramen aangebracht, aan de kopse kant de deur en daar tegenover de schouw met schoorsteen. Omstreeks 1620 werd het ziekenhuis vergroot. Aan de ziekenzaal werd een woonhuis toegevoegd. Dit bestond uit een begane grond, een eerste verdieping en – op dezelfde hoogte als in het ziekenhuis – een zolder. In 1622 werd (opnieuw) een contract gesloten met degene die zorg droeg voor de zieken. Daarin was de bepaling opgenomen dat hij in het ziekenhuis zou wonen.

4 Resultaten

4.1 Landschappelijke situatie

In totaal zijn in de zes proefsleuven inclusief twaalf profielopnamen gedocumenteerd (zie Figuur 2.1). De profielen zijn lithologisch beschreven conform NEN-5104 en waar mogelijk zijn de lagen lithogenetisch geïnterpreteerd. Op basis van deze profielopnamen is een goed beeld verkregen van de bovenste anderhalve meter van de bodemopbouw.

Tabel 4.1

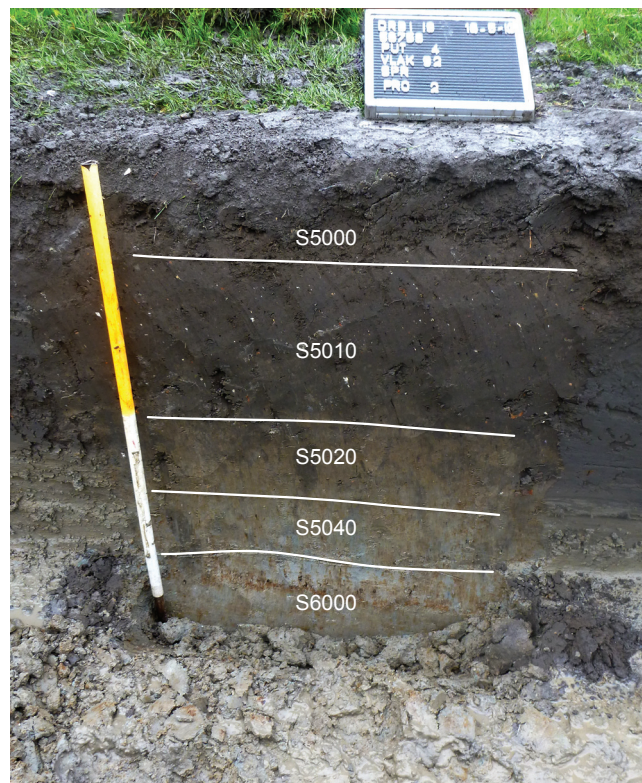
Toelichting codering stratigrafie (van boven naar beneden).

Spoornummer	Omschrijving	Interpretatie
5000	Bouwvoor	recente ophoging/gras
5010	Puinlaag	recente ophoging
5020	zandige laag met puin	oud loopniveau
5040	Zavel	oeverafzetting
6000	klei	geulvulling

De bodemopbouw van het plangebied is (van boven naar beneden) als volgt (Tabel 4.1 en Figuur 4.1). De ca. 0,25-0,5 m dikke bouwvoor (S5000) bestaat uit grasdek en verharding/recente ophoging. Hieronder bevindt zich een kleipakket met bouwpuin van ca. 0,5 m-0,75 m dikte (lagen S5010-5020) waarin resten van het kloostergebouw en de huiserven zijn aangetroffen. Binnen dit pakket is een onderscheid aan te brengen. S5020 is waarschijnlijk het oude loopniveau geweest. Bij muurwerken in put 2 was zichtbaar dat de insteek van de muren in deze laag was uitgegraven (Figuur 4.2). S5010 is waarschijnlijk ontstaan bij de sloop van de gebouwen, waarbij puin over het terrein is verspreid.

Figuur 4.1

Standaardprofiel van plangebied De Rik (put 4, profiel 2; voor ligging, zie figuur 2.1).

Figuur 4.2

Muurwerk S2.1.7 gedocumenteerd in het profiel met een insteek en resten van de sloop.

Onder het kleipakket met bouwpuin (S5020) bevinden zich natuurlijke afzettingen: over het algemeen zavelige (oever)afzettingen (S5040). In proefsleuf 1 en 2 (westen), proefsleuf 3 en 4 (oosten), zijn in plaats hiervan geulafzettingen in de ondergrond waargenomen (S6000). Tijdens het booronderzoek zijn op een dieper niveau nog veenlagen waargenomen (Hollandveen), gemiddeld op ruim 3 m –mv.¹⁷ Het veen is in de proefsleuven niet aangesneden; de profielen zijn niet tot op deze diepte gezet. De natuurlijke lagen (S5020/S5040/S6000) behoren tot het laagpakket van Walcheren.

Uitgaande van de aanwezigheid van een oud loopniveau is de conservering van de bodemopbouw goed te noemen. De archeologische resten bevinden zich direct onder de 0,25-0,5 m dikke bouwvoor. Bij toekomstige bouwwerkzaamheden dient hiermee rekening te worden gehouden.

4.2 Sporen en structuren

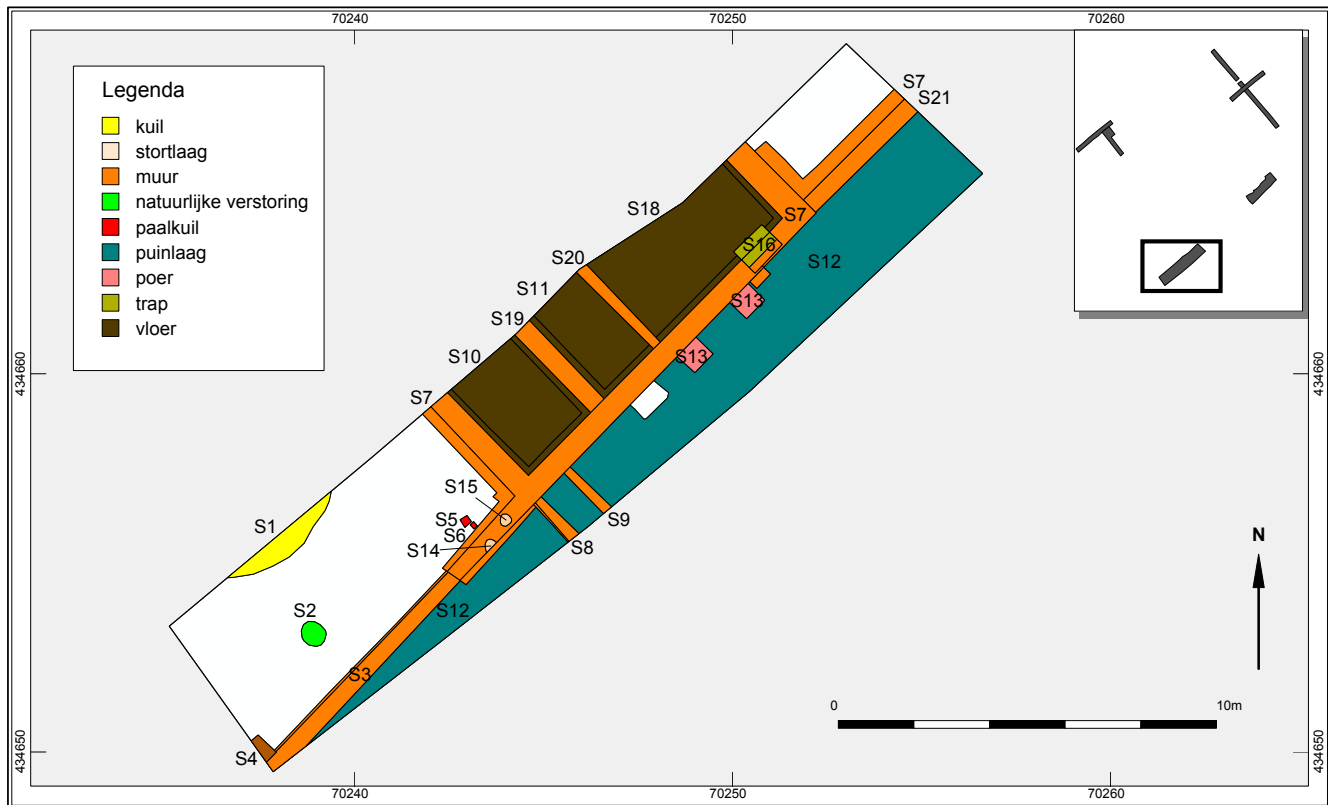
Kloostergebouw

Put 2

Tijdens het archeologisch onderzoek werd deze werkput als eerste aangelegd omdat op basis van historisch kaartmateriaal de kans op bebouwing hier het grootst was.¹⁸ Dit bleek inderdaad te kloppen: restanten van muurwerken waren al snel zichtbaar, ongeveer 30 cm onder het huidige maaiveld (Figuur 4.3 en Figuur 4.2). Op basis van het historische kaartmateriaal gaat het om restanten van het Sint Andriesklooster (zie Figuur 2.2).

¹⁷ Jordanov 2005

¹⁸ Tijdens het veldwerk is de putnummering van het puttenplan uit het PvE aangehouden.

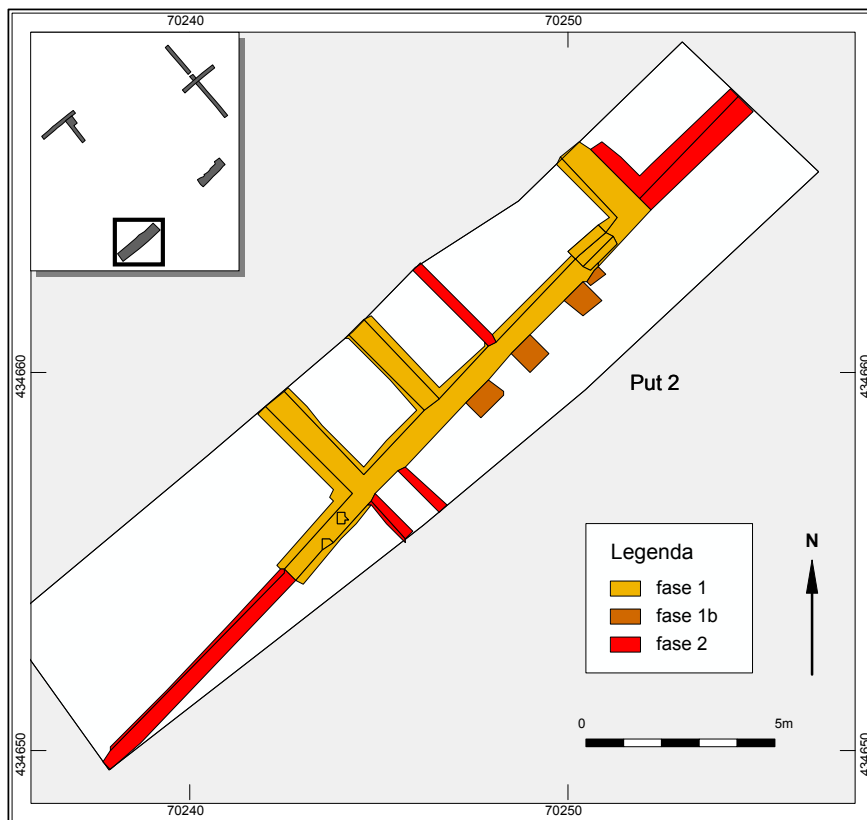
Figuur 4.3

Overzicht van de sporen in put 2, met spoor-nummers (S.1.1 t/m -21).

Figuur 4.4

Overzicht vanuit het westen op de grote muur van het kloostergebouw. Let ook op de koude bouwnaad van S2.1.3, rechts van het midden.

Figuur 4.5

Fasering van het kloostergebouw met spoornummers.

De vroegste fasering (fase 1a) bestaat uit een zwaar gefundeerd gebouw met een lengte van in ieder geval 13 m (S2.1.7, oranje bakstenen met wit-grijze mortel, baksteenformaat 20,5 x 9,5 x 5 cm, 10-lagen maat: 59 cm) (Figuur 4.3 en 4.5). De breedte van het gebouw is niet duidelijk omdat in de proefsleuf slechts een deel is aangesneden. De muurwerken zijn in ieder geval ongeveer 4 m breed. De conservering van de muurwerken is uitzonderlijk goed te noemen. In het profiel was goed te zien dat het opgaand muurwerk ruim 1 m hoog was. De onderkant van het muurwerk heeft tien versnijdingen, waarbij elke keerlaag vertrappt ligt. Hierdoor ontstaat een brede fundering waar de zware muren op staan. De muren zijn bijna 60 cm breed, de funderingen ongeveer 1 m. Uitgaande van de dikte zijn dit dragende muren geweest met daarop een gewelf (zoals op Figuur 3.9). Het gaat waarschijnlijk om de kelder van het klooster. De bakstenen liggen kop-strek afgewisseld. Uit historische bronnen is bekend dat de kelder dienst heeft gedaan als waterkelder, mogelijk is dit deel van het kloostergebouw daarom zo diep gefundeerd.

De binnenzijde van het gebouw is opgedeeld in twee ruimten, gescheiden door een brede, dragende muur (S2.1.19). De vloer in de zuidwestelijke ruimte is bedekt met groene en gele tegels (afmetingen 22 x 22 x 2,5 cm, Figuur 4.6) die in een verspringend verband zijn gelegd (1/2-steens). In de noordoostelijke ruimte liggen alleen gele tegels. De wanden van de kelders zijn afgesmeerd met een witte stuc laag. Dit wordt ook bevestigd door de oude foto van de kelder (Figuur 3.9). De kelder was via een trap toegankelijk die in de oosthoek werd aangetroffen (S2.1.16). De traptreden zijn deels bekleed met blauwgrijze natuurstenen plavuizen, maar ook recentere paarse, hard gebakken bakstenen. De trap behoort daarom tot een latere verbouwingsfase of is er later in zijn geheel ingezet.

Figuur 4.6

De verschillend gekleurde tegels van de waterkelder.

Aan de buitenzijde van het gebouw zijn enkele poeren gevonden. De bakstenen hiervan lagen in een onregelmatig verband. De poeren zouden tot de vroegste fase kunnen horen, ware het niet dat ze 'koud' tegen de grote muurfundamenten. Mogelijk gaat het hier om een latere aanbouw; om die reden zijn ze tot fase 1b gerekend (Figuur 4.5).

Tegen het gebouw zijn meerdere muren aangebouwd (koud verband). Deze behoren tot een latere fase (Figuur 4.5). De muurwerken zijn daarom alle tot fase 2 gerekend. Een meer gedetailleerde fasering is niet aan brengen, omdat de muren niet op elkaar aansluiten en het bouwwerk niet is gesloopt (voor diepgaander bouwhistorisch onderzoek). Het bouwwerk is namelijk gespaard met het oog op behoud of een toekomstige opgraving. De muur in het zuidwesten is vrij opvallend (S2.1.3, oranje-rode bakstenen met wit-grijze mortel, baksteenformaat 18 x 8,5 x 4 cm, 5-lagenmaat: 29 cm). Deze is veel minder diep gefundeerd dan het kloostergebouw (Figuur 4.4). Het opgaand muurwerk was nog ruim 40 cm hoog, de onderkant bevond zich op ca. 80 cm –mv. De fundering van deze muur bestaat uit baksteenpuin vermengd met mortel. Het zal daarom niet om een dragende muur gaan. Mogelijk gaat het om de ommuring van het kloosterterrein. De muur staat koud tegen een muurdeel van het kloostergebouw. Deze zuidwestelijke muur ligt buiten de zwaar gefundeerde muurwerken van het kloostergebouw en is ook minder diep gefundeerd. Waarschijnlijk gaat het om een herbouwfase. Binnen het kloostergebouw is later een dunne muur gezet (S2.1.20), waardoor de kelder in drie ruimten werd onderverdeeld. De muur is op de eerder genoemde tegels gezet.

Tegen het noordoostelijke deel staat een zware muur gebouwd (oranje-rode baksteen met wit-grijze mortel, baksteenformaat: 21 x 10 x 5 cm, 5-lagenmaat: 30 cm). De bakstenen zijn wat onregelmatig gemetseld, grofweg kop-kop-strek. De fundering van deze muur ligt enigszins los en is eerder gevleid neergelegd. De muur is duidelijk minder diep gefundeerd dan de vroegste fase, waardoor ongeveer 50 cm opgaand muurwerk is overgebleven. Er zijn slechts twee versnijdingen te zien die per drie lagen baksteen verspringen. Bovenaan heeft de muur een breedte van 50 cm, de fundering is 1 m breed. Omdat deze muur minder diep is gefundeerd, moet het gewicht op de muur ook kleiner zijn geweest.

Figuur 4.7

Resten van het Rikse straatje met muurresten.

In de westelijke putwand is verder de rand van een grote kuil aangesneden (S2.1.1). Vanwege de ligging van de kuil, grotendeels buiten de putwand, is deze niet verder onderzocht. Het kan om de insteek van een beerput of waterput gaan.

Deze sleuf heeft zoals verwacht een deel van het kloostergebouw opgeleverd. De conservering is zeer goed te noemen. In de muurwerken zijn verschillende bouwfasen waargenomen. Op het kadastraal minuutplan van 1820 staat op deze locatie een groot gebouw afgebeeld (zie Figuur 2.2). De aangetoonde bouwfasen wijzen uit dat dit gebouw in verschillende stadia is gegroeid tot het voormalig kloostergebouw op de foto's (zie Figuur 3.9).

Put 3

Deze put is gegraven om de hier verwachte resten van de kloostergebouwen en het Rikse straatje te onderzoeken. Dit straatje ging hier de hoek om, om vervolgens in noordelijke richting naar de Rik te lopen. Bij het uitgraven van de werkput is inderdaad een straat van gele IJsselsteentjes gevonden (S3.1.3, S3.1.5 en S3.1.6, baksteenformaat 15 x 7 x 4 cm, Figuur 4.7 en Figuur 4.9). Dergelijke steentjes worden pas gebruikt vanaf de tweede helft van de 16^e eeuw. Naast de bestrating zijn resten van bebouwing gevonden (S3.1.4, baksteenformaat 18 x 8 x 4 cm). Onder de muur is het restant gevonden van een goot voorzien van plavuizen (S3.1.1). Opvallend genoeg loopt deze goot parallel aan de huidige riolering en kan het een voorganger zijn. De precieze fasering van dit deel is onduidelijk. Van het muurwerk en de goot is namelijk maar een klein deel aangesneden.

In het noorden van de put bevond zich een vrij dikke muur van 70 cm die haaks door de put liep (S3.1.13, oranje rode baksteen met witgrijze mortel, baksteenformaat sterk wisselend, 5 lagen maat 30 cm, Figuur 4.8 en Figuur 4.9). Het opgaand muurwerk was ongeveer 1 m hoog maar de muur was duidelijk minder stevig gefundeerd dan de muren van het kloostergebouw. In plaats van het grote aantal versnijdingen bij de grote muren uit put 2 zijn hier vier versnijdingen zichtbaar. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat deze muur minder netjes gemetseld is en onderin toch een vrij brede fundering aanwezig is. De volledige breedte is niet duidelijk, de andere kant is niet

Figuur 4.8

Zicht op de brede muur vanuit het noorden.

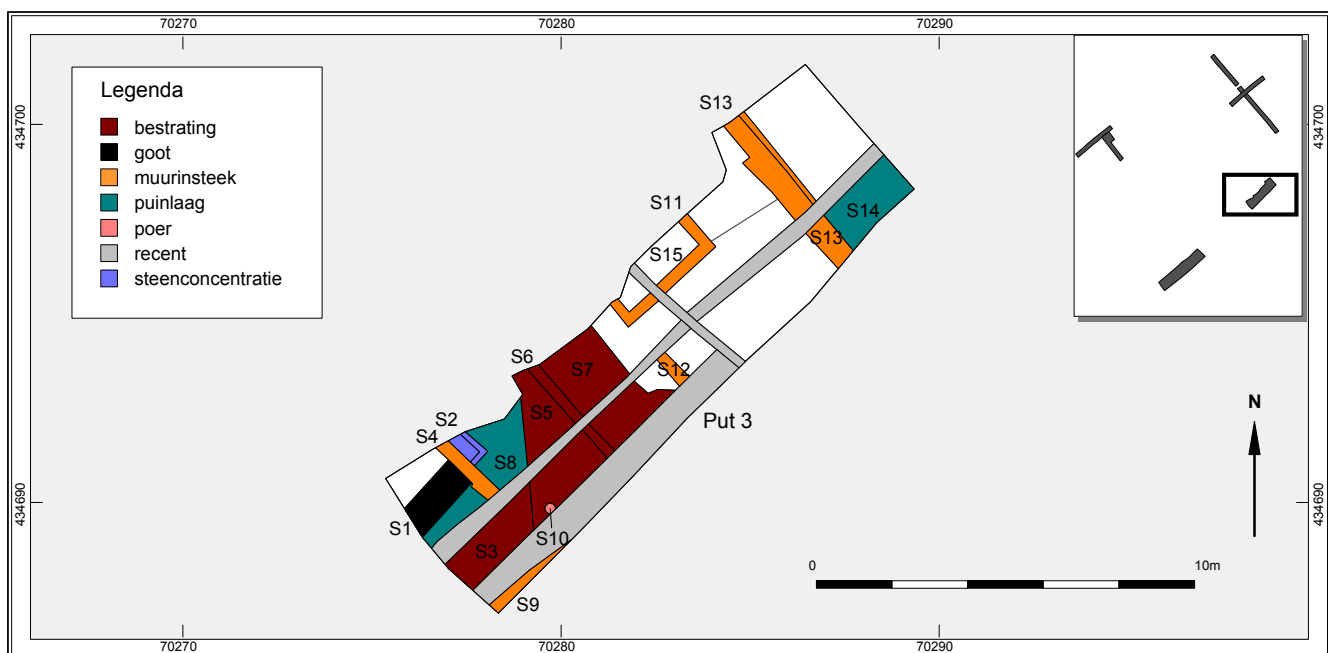

vrijgelegd vanwege de huidige bebouwing en wateroverlast. Voor deze muur heeft een jonger gebouw gestaan gemaakt van IJsselsteentjes (S3.1.11, baksteenformaat 16 x 7 x 4 cm). Aan de binnenzijde bevond zich een vloertje, eveneens gemaakt van IJsselsteentjes (S3.1.15, baksteenformaat 16 x 7 x 4 cm).

In deze sleuf viel verder het grote aantal verstoringen op. Veel recente leidingen en rioleringen zijn op deze locatie gegraven, waardoor een vrij groot deel is verstoord. Dit was ook te zien aan de onderliggende kleibodem: deze bleek als gevolg van de graafwerkzaamheden blauw gekleurd. Door de recente graafwerkzaamheden is de conservering op deze locatie niet goed, maar redelijk te noemen.

Figuur 4.9

Overzicht van de sporen in put 3 met spoor-nummers.

Figuur 4.10

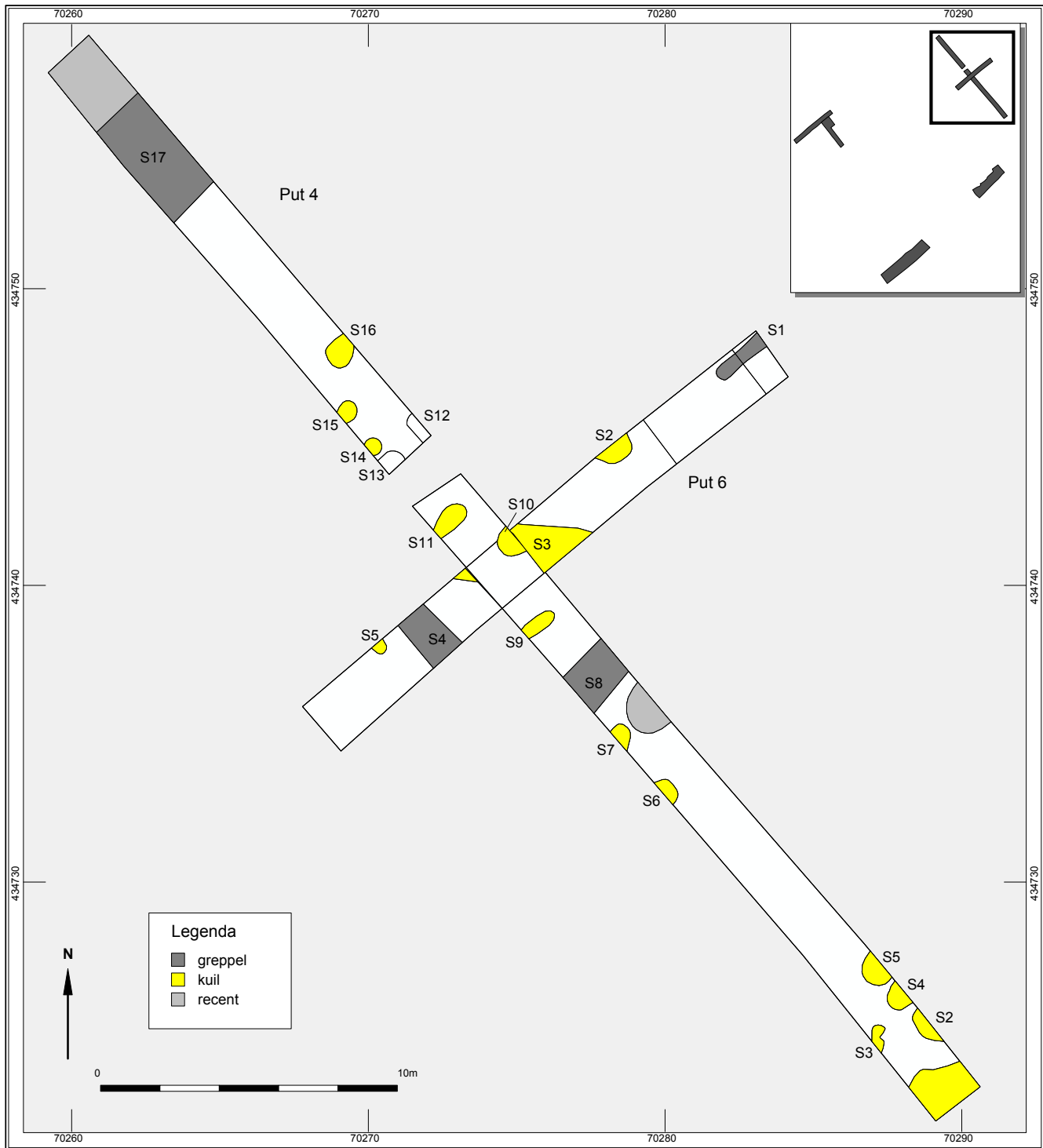
Afvalkuilen in put 4.

In deze sleuf zijn resten van verschillende bouwfasen aanwezig. Op basis van de bakstenen en de mortel lijkt muur S3.1.13 de jongste fase te vertegenwoordigen. Een exacte datering is mogelijk. Zoals verwacht is een deel van het Rikse straatje gevonden; de verstoringen door latere graafwerkzaamheden zijn echter hoog. Op het kadastrale minuutplan van 1820 staat op deze locatie een gebouw weergegeven. Mogelijk gaat het om een ouder kloostergebouw en zijn hiervan delen aangesneden in put 3.

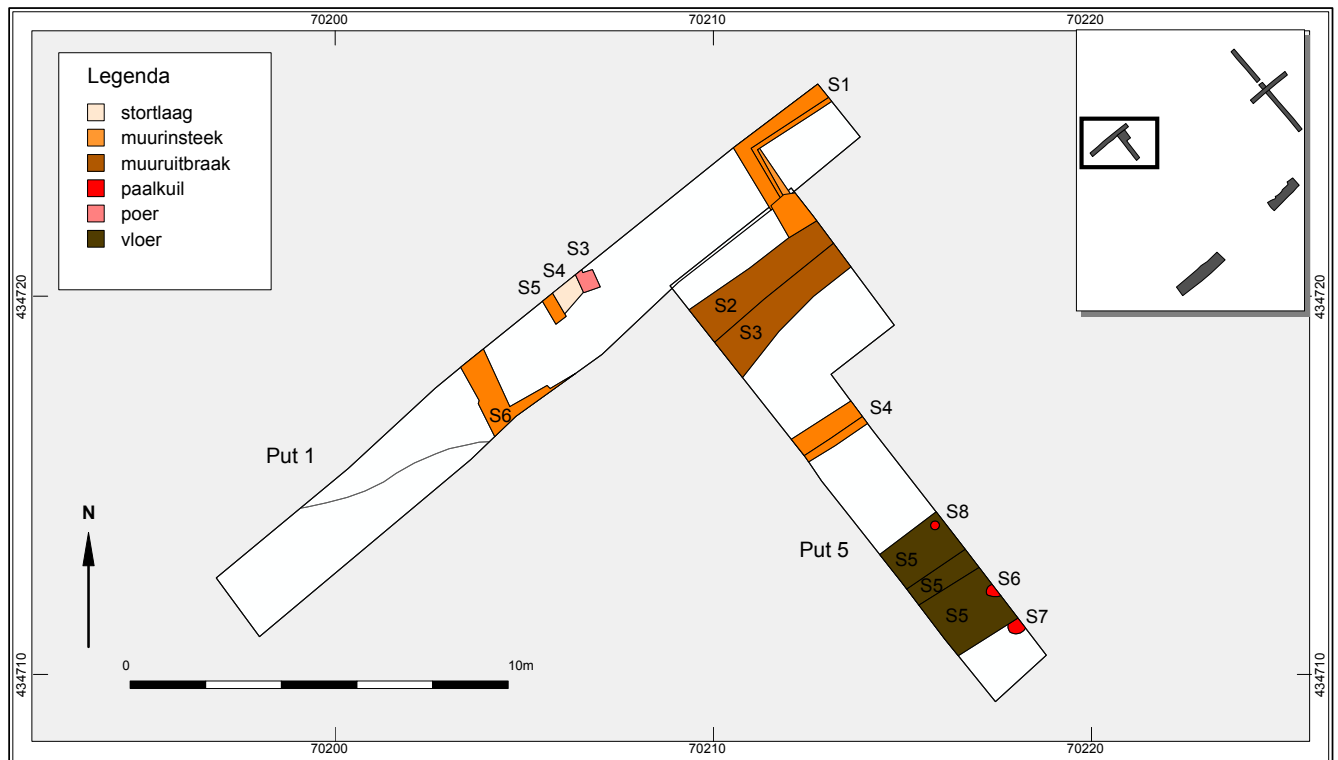
Middeleeuwse bebouwing langs het Rikse straatje

Put 4 en 6

Deze twee putten zijn gegraven om mogelijke middeleeuwse bebouwing vast te stellen. Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn geen resten van historische bebouwing gevonden. Ook oudere middeleeuwse sporen van (bij)gebouwen ontbreken. Wel is een groot aantal kuilen gevonden, voornamelijk in put 4 (Figuur 4.10 en Figuur 4.11). Uitgaande van de inhoud gaat het hier om afvalkuilen: ze bevatten verschillende vondstcategorieën, waaronder aardewerk, bot, steen en bouw materiaal. Verreweg het grootste deel van het aardewerk is afkomstig uit deze kuilen en ook enkele grote leistenen dakpannen waren in de kuilen aanwezig. Op grond van het aardewerk is het afval in deze kuilen tussen 1375 en 1450 te plaatsen (zie §4.3.1). De stratigrafische samenhang van de kuilen en de lagen is lastig te bepalen. De kuilen hebben eenzelfde donkere opvulling als S5010. Waarschijnlijk worden de kuilen door deze laag doorsneden. De diepte van de kuilen varieert sterk van 5 cm tot 50 cm.

Figuur 4.11

Overzicht van de sporen in put 4 en 6 met spoornummers.

Figuur 4.12

Overzicht van sporen in put 1 en 5 met spoor-nummers.

Naast deze kuilen zijn in putten 4 en 6 nog sporen van enkele sloten gevonden. In ieder geval één sloot (in het noorden) is weergegeven op het kadastrale minuutplan van 1820 (S4.1.17, Figuur 4.11). Het gaat om de zuidelijke percelings-sloot van Het Huis van de Twee Getuigen (zie Figuur 2.2). Resten van het Huis van de Twee Getuigen zelf zijn niet gevonden, afgezien van het slooppuin van de oostelijke, recente aanbouw (zie Figuur 2.1). Het gehele huis is in 2011 verwoest door brand, waarna het terrein is gesaneerd. Dit laatste was goed zichtbaar in de profielen ter hoogte van de voormalige aanbouw in het noorden van proefsleuf 4: de wanden bestonden geheel uit los puin. Het terrein was ter plekke dusdanig gesaneerd dat geen archeologische resten meer aanwezig zijn. Onduidelijk is of de rest van het Huis ook op deze destructieve wijze is aangepakt.

Middeleeuwse bewoning langs de Rik

Put 1 en 5

De putten 1 en 5 zijn aangelegd om vast te stellen of middeleeuwse bebouwing langs De Rik aanwezig zijn. Hier zijn inderdaad middeleeuwse resten gevonden, maar het is niet helemaal duidelijk om wat voor soort structuren het gaat, gezien de beperkte omvang van de proefsleuven (Figuur 4.13). De aangetroffen muurwerken liggen in ieder geval parallel aan De Rik. Ze bevinden zich op ongeveer 40 cm onder de bouwvoor. De conservering van de muurwerken is wisselend en minder goed te noemen dan bij de muren in put 2. In een enkel geval was alleen een uitbraaksleuf zichtbaar (S5.1.2 en S5.1.3). Omdat de aansluiting van de uitbraaksleuf op de muurwerken niet geheel duidelijk werd tijdens het veldwerk, is besloten om een kleine uitbreiding te graven in het noorden van put 5. Hierbij bleek de uitbraaksleuf aan te sluiten op een muur in put 1 (S1.1.6). Desondanks zijn ook enkele muurdelen bewaard gebleven (S1.1.1, S1.1.6 en S5.1.4). Van S5.1.4 was bijvoorbeeld nog 60 cm opgaand muurwerk intact. Enkele muren hebben tegen elkaar gestaan zoals S1.1.6, S5.1.2, S5.1.3 en S1.1.1.

Figuur 4.13

Overzicht muurresten in put 5 en daarachter put 1.

De muurwerken bestonden alle uit oranje bakstenen. De mortel was geel van kleur en zachter dan de wit-grijze mortel uit put 2. Op basis hiervan dateren deze muurwerken mogelijk vroeger dan het kloostergebouw in put 2. Ook het baksteenformaat wijkt af en is iets groter, ca. 24 x 13 x 6 cm, hoewel ook uitschieters aanwezig zijn van 28 cm. Een 10-lagen maat was niet te nemen, de 5-lagen maat bedroeg ca. 40 cm. De bakstenen zijn over het algemeen kop-strek gemetseld. Aanwijzingen voor een vroegere datering dan het klooster, bijvoorbeeld op basis van aardewerk is er niet. In dit deel zijn tijdens het proefsleuvenonderzoek geen andere vondsten gedaan.

In put 5 zijn ook restanten van een vloer of bestrating, bestaande uit losliggende bakstenen, en enkele paalkuilen gevonden.

Dit deel van het proefsleuvenonderzoek heeft enkele opmerkelijke sporen opgeleverd. Op basis van de mortel lijken deze muurwerken vroeger te dateren dan de muurwerken van het klooster. Ook de baksteenformaten zijn groter, maar dit is niet per se een indicatie voor een vroegere datering. Op de kaart van Van Deventer staan op deze locatie langs de Rik enkele huizen getekend (Figuur 3.7) Op het kadastrale minuutplan van 1820 staan deze niet meer weergegeven; de bebouwing was toen al gesloopt.

Overzicht datering

Baksteenformaten worden in bouwhistorische beschrijving vaak gebruikt als daterings-indicatoren. De formaten van bakstenen worden in de loop der tijd inderdaad kleiner. Dit is echter een geleidelijk proces en daarom dient men bij baksteendateringen met het volgende rekening te houden:

- baksteen worden lokaal geproduceerd, waardoor afmeting regionaal verschillen;
- bakstenen kunnen uit andere productiecentra zijn aangevoerd. In Haarlem werd bijvoorbeeld gebruikt gemaakt van bakstenen uit Leiden;
- in dezelfde periode komen verschillende baksteenformaten voor;
- bakstenen werden hergebruikt.

Met deze kanttekening in het achterhoofd wordt nu toch geprobeerd om de vindplaats aan de hand van de baksteenformaten te dateren. Het vondstmateriaal is namelijk als complex bekeken: dit geeft een veel nauwkeurigere datering. Het merendeel van het vondstmateriaal is zelfs te herleiden tot enkele contexten: put 2 en de afvalkuilen in put 4. De andere putten hebben minder materiaal opgeleverd.

Grofweg komen in Brielle-De Rik de volgende baksteenformaten voor:¹⁹

- 14^e eeuwse bakstenen: ca 28 x 12 x 8 cm, de 14^e-eeuwse stadsmuur bestaat uit bakstenen met een formaat van 28 x 13 x 6 cm.²⁰
- 15^e eeuwse bakstenen: ca 24/22 x 10 x 5/6 cm
- 16^e/17^e eeuwse bakstenen: ca 19/18 x 9/8 x 4 cm
- 18^e/19^e eeuwse bakstenen: ca. 15 x 8/7 x 4 cm.

Deze dateringsmethode is echter wel bij benadering; een scherpere datering is dan ook niet te geven. Voor het kloostergebouw geldt een datering in de 15^e eeuw, hoewel een late 14^e-eeuwse of begin 16^e-eeuwse ouderdom niet is uit te sluiten. De muurwerken die hier tegenaan zijn gezet, dateren ook uit de 15^e eeuw of later (16^e/17^e eeuw). De muurwerken in put 5 waren voorzien van grotere bakstenen. Deze dateren mogelijk ook uit de 15^e eeuw of eerder. Het aardewerkcomplex kan beter inzicht geven in de ingebruikname van het terrein (zie volgende paragraaf 4.3.2).

4.3 Specialistische onderzoeken

4.3.1 Aardewerk

M.A. Goddijn

Hoeveelheden en baksels

Bij de determinatie van het aardewerk zijn alle scherven (N=86) bekeken: ze behoren tot minimaal 29 exemplaren. Het grootste deel van het aardewerk bestaat uit roodbakkend aardewerk (77 scherven, 21 MAE) (Figuur 4.14). Dit aardewerk komt al voor vanaf de 13^e eeuw en wordt tot in de 19^e eeuw geproduceerd. Aanvankelijk wordt beperkt gebruik gemaakt van glazuur op het aardewerk: glazuur was vrij duur. Vanaf het midden van de 15^e eeuw wordt de binnenzijde volledig geglaazuurd. Vanaf het eind van de 16^e eeuw is ook de buitenzijde volledig geglaazuurd.²¹ De fragmenten roodbakkend aardewerk van de vindplaats Brielle de Rik zijn vrijwel alle spaarzaam geglaazuurd. Dit plaatst het aardewerk grofweg kort vóór het midden van de 15^e eeuw of eerder. Enkele vormen bevatten meer glazuur en vooral een dikker glazuur dan andere. Dit heeft ook te maken met de kwaliteit van het aardewerk. Meer en dikker glazuur betekende dat een vorm beter was schoon te maken of waterdicht was; maar hierdoor was de prijs ook hoger.

¹⁹ Don 1992.

²⁰ Mededeling A.A. van der Houwen.

²¹ Bartels 1999, 107.

Figuur 4.14

Een selectie van het aangetroffen middeleeuws aardewerk.

Een andere indicatie voor een datering kort vóór het midden van de 15^e eeuw of vroeger is het uiterlijk van het aardewerk. Het vroege roodbakkende aardewerk bestaat grotendeels uit felle oranjegekleurde vormen. In de loop der tijd werden het aardewerk donkerder geproduceerd. Het felle aardewerk uit Brielle De Rik dateert ongeveer uit de 13^e tot 15^e eeuw. Ongeveer de helft van de scherven is fel oranje. Een enkel fragment is op basis van de kleur van het glazuur (geel) duidelijk in de 15^e eeuw te plaatsen (v.8.4).

Behalve roodbakkend aardewerk zijn ook drie fragmenten grijsbakkend aardewerk gevonden. Het gaat om drie worstoren van verschillende potten of kannen. Dit aardewerk is op dezelfde manier geproduceerd als het roodbakkend aardewerk. Het enige verschil is dat het reducerend gebakken is, waardoor het grijs kleurt. Dit bakproces heeft als voordeel dat de vorm beter waterdicht is. Doordat steeds meer glazuur wordt gebruikt, verdwijnt deze aardewerksoort vrij snel. In Utrecht en Dordrecht komt dit aardewerk na 1400 niet meer voor.²² Mogelijk verdwijnt dit aardewerk in Brielle ook rond die periode of zelfs iets eerder. Daarom is het grijsbakkend aardewerk een zeer goede indicator voor de vroegste datering van deze vindplaats. Het aardewerk is nog wel aanwezig, maar in zeer kleine hoeveelheden. De begindatering van de vindplaats ligt daarom vóór het einde van de 14^e eeuw.

Het steengoed beslaat slechts een klein deel van het aardewerkcomplex. Het gaat om enkele bodemfragmenten van drinkbekers en kannen. Deze kleine hoeveelheid is vrij normaal op vindplaatsen in West-Nederland. Steengoed wordt geproduceerd in Duitsland en wordt in de regio geïmporteerd. Roodbakkend en grijsbakkend aardewerk wordt lokaal in de grote steden geproduceerd en is daarom beter verkrijgbaar; dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld Oost-Nederland. Het steengoed heeft eenzelfde 14e- en 15e-eeuwse datering als het overige materiaal.

In totaal zijn slechts twee fragmenten witbakkend aardewerk gevonden, waarvan één van een industriële geproduceerde variant (v. 18 uit S2.1.3, zie Figuur 4.3). Het andere fragment is afkomstig van een grape (kookpot) met eenzelfde 14e- of 15e-eeuwse ouderdom.

²² Mondelinge mededeling dr. R. van Oosten, aardewerkspecialisten middeleeuwen-Nieuwe tijd van de Faculteit der Archeologie (Universiteit Leiden).

Datering van het aardewerkcomplex

Afgezien van het industriële fragment is het aardewerk in de 14^e en 15^e eeuw te dateren. Omdat het grijsbakkend aardewerk in zeer geringe hoeveelheden aanwezig is, ligt de datering voor het eind van de 14^e eeuw, tussen 1375 en 1400. Deze datering is ongeveer 200 jaar ouder dan bekend uit historische bronnen. Omdat vrij veel fel oranje gekleurde scherven aanwezig zijn en vrijwel al het roodbakkend aardewerk spaarzaam geglazuurd is, ligt de einddatering voor het midden van de 15^e eeuw. De datering zou redelijk goed aansluiten bij de mogelijke stichting van het klooster in 1403. Hierbij moet opgemerkt worden dat het aardewerk voornamelijk in de afvalkuilen is gevonden. Het is niet zeker of deze daadwerkelijk tot het klooster behoren.

Conservering

Bij aardewerk is het vrij lastig om de mate van conservering te bepalen. Over het algemeen geldt: hoe groter de fragmenten, des te beter de conservering. Nieuwe analyses geven een betere indicatie, zoals onderzoek naar het gemiddelde gewicht per scherf. Zo geldt over het algemeen dat een gemiddelde van 40 gr per scherf een indicatie is voor een goede conservering.²³ In het geval van Brielle de Rik komt het gemiddelde uit op 47 gram per scherf. De conservering is dus zeer goed.

4.3.2 Steen

S. Knippenberg

Inleiding

Slechts een gering aantal natuursteen is tijdens het archeologisch onderzoek aangetroffen (Figuur 4.15). Het gaat om vijf vondsten, verdeeld over vier vondstnummers.

Leisteen

Vier van de vijf vondsten bestaan uit fragmenten van dakbedekkingsplaten, vervaardigd van leisteen. Deze platen komen uit afvalkuilen in put 4, die op grond van het aardewerk tussen 1375 en 1450 dateren (zie Figuur 4.10 en Figuur 4.11). Onder het leisteen zijn twee variëteiten te onderscheiden. Drie stukken zijn van een grijsgroene lei met een zijdeachtig uiterlijk. In de fijnkorrelige matrix zijn dunne parallel georiënteerde donkergroene insluitsels en minuscule glimmers te herkennen. Het vierde fragment, afkomstig uit kuil S4.1, bestaat uit een donkere blauwgrijze lei met grote hoeveelheden minuscule glimmers.

Beide leien verschillen van de veel voorkomende donkergrijze tot donkerpaarse lei. De grijsgroene lei komt vaker voor en staat ook wel bekend onder de naam 'Maasdekking', vanwege zijn herkomst uit het Maasgebied in België, Luxemburg en Noord-Frankrijk.²⁴ Ook de donkere blauwgrijze lei komt in dit gebied voor. Alleen een petrografische analyse kan een goede herkomstbepaling mogelijk maken; leien van verschillende bronnen kunnen namelijk in uiterlijke kenmerken op elkaar lijken.

De drie grijsgroene stukken hebben waarschijnlijk onderdeel uitgemaakt van rechthoekige dakbedekkingplaten. Kuil S4.4 heeft een bijna compleet exemplaar opgeleverd. Daarvan kan met zekerheid gesteld worden dat de breedte 17,0 cm en dikte 0,6 cm bedraagt. De plaat was minstens 33 cm lang. Een ander exemplaar uit

²³ Van Oosten 2013.

²⁴ Janse 1986; Kars 2001.

Figuur 4.15

Een selectie van het aangetroffen steenmateriaal.

deze kuil had vermoedelijk precies dezelfde maatvoering, gezien de identieke breedte en dikte. Het gaat om vrij grote rechthoekige platen die men veel tegen komt onder deze leivariant.²⁵ Het derde fragment was vrij klein. Aan de kopse kant zijn de platen schuin afgewerkt. Op één van de exemplaren bevinden zich twee rechthoekige aanhechtsgaten (0,7 x 0,4 cm) op een van de helften van de plaat. Het complete stuk bezit nog meer gaten, sterk variërend in vorm en locatie wat kan duiden op hergebruik (Figuur 4.15). Het fragment van de blauwgrijze variant is te klein om iets over de oorspronkelijke vorm te kunnen zeggen. Wel is duidelijk dat de platen van dit materiaal iets dunner waren: 0,5 cm in plaats van 0,6 cm.

Gneiss

Naast deze platen van lei heeft een greppel (S6.4) in put 6 een zeer opmerkelijk stuk natuursteen opgeleverd, gemaakt van een licht metamorfe glimmer gneiss (zie Figuur 4.15). De steen bezit een duidelijk oriëntatie van mineralen, typerend voor metamorfe gesteentes. Sterke laminatie, kenmerkend voor mineralen die zich in mono-kristallijne banderingen hebben gegroepeerd, ontbreekt echter. Dit laatste is gebruikelijk bij gneissen. Zo lopen er ook enkele kwartsaders door de steen met een duidelijk andere oriëntatie. Gneiss is een veel voorkomend gesteente onder de zwerfstenen die tijdens de voorlaatste ijstijd met het gletsjerijs uit Noord-Duitsland en Scandinavië zijn aangevoerd en binnen het gebied ten noorden van en op de stuwwallen in Nederland zijn achtergelaten.²⁶ Daar vond men dan ook plaatsen waar dit secundaire materiaal aan het oppervlak lag en eenvoudig was te verzamelen.

Het artefact van gneiss bestaat uit de helft van een omvangrijk cilindervormig object met sterk geronde zijden. De cilinder heeft bij benadering een diameter van 39 cm en een dikte 21 cm, met een gewicht van ca. 15 kg. Het stuk is duidelijk tot deze vorm bewerkt door middel van opkloppen (bouchaderen) en daardoor voelt de buitenkant nog ruw aan. Waarvoor het precies heeft gediend, is onduidelijk. Een gebruik als bouw materiaal is het meest voor de hand liggend. Het valt niet uit te sluiten dat het om een halffabrikaat gaat: een onderdeel van een zuil komt dan als eerste in aanmerking. Opmerkelijk is dat het breukvlak op plaatsen licht is afgevlakt.

²⁵ Janse 1986.

²⁶ Heide & Wellinga 1974; Van der Lijn 1963.

Dit impliceert dat het object in zijn huidige vorm is benut; waarvoor precies, blijft een raadsel.

Conclusie

Ondanks het geringe aantal, heeft bestudering van het natuursteen potentie om informatie op te leveren over gehanteerde bouwmaterialen. Dit is met name van toepassing op de dakleien. Deze zijn relatief goed geconserveerd.

4.3.3 Bot

J. Van der Leije

Het proefsleuvenonderzoek heeft 24 botfragmenten opgeleverd met een totaalgewicht van 1115,1 g. Alle fragmenten zijn gewaardeerd om de potentie van het materiaal vast te stellen voor de reconstructie van de landbouw- en voedsel economie (bijlage 4). Eén fragment is verzameld bij de vlakaanleg van put 4, het overige materiaal is afkomstig uit afvalkuilen in dezelfde put (S4.1.1, -4, -5, -7, -10 en -16, zie Figuur 4.11).

Het bot is goed tot zeer goed geconserveerd. Het materiaal is in te delen in verweringsstadium 0 tot 2 zoals beschreven in Huisman et al.²⁷ Dit houdt in dat een deel van de botten geen sporen van vertering toont (stadium 0). In andere gevallen vertonen de botten enkele barsten die parallel lopen met de vezelstructuur (stadium 1) of is het afbladder van de buitenste concentrische botlagen in een beginstadium (stadium 2). Tabel 4.2 geeft de fragmentatie van het materiaal weer. Twee derde van de fragmenten zijn voor meer dan 10% bewaard gebleven. Ook dit geeft de goede conservering van het materiaal weer.

fragmentatie	aantal	Gewicht (g)	aantal te determineren
0-10 %	8	120,1	6
10-75%	13	910,2	4
75-100%	3	84,8	3

Tabel 4.2

Fragmentatie en aantal te determineren faunafragmenten.

Het merendeel van het materiaal bestaat uit zoogdierresten. Kleine zoogdieren zijn niet herkend. Het gaat om resten van (middel)grote zoogdieren. In ieder geval zijn fragmenten van rund herkend. Daarnaast zijn een vissenbot en een fragment van een vogel aanwezig. Tabel 4.3 geeft de aantallen en het gewicht aan per aangetroffen diergroep. Er zijn enkele botten van juveniele dieren herkend. Op vier elementen zijn bewerkingssporen in de vorm van hak- en snijsporen waargenomen. Slechts één fragment is verbrand, het betreft een vogelbotje.

diergroep	aantal (N)	aantal (%)	gewicht (g)	gewicht (%)
groot zoogdier	15	62,6	1090,6	97,7
middelgroot zoogdier	4	16,7	18	1,6
zoogdier onbepaald	3	12,5	1,7	0,2
vis	1	4	4,3	0,4
vogel	1	4,2	0,5	0,1
totaal	24		1115,1	

Tabel 4.3

Faunaresten, ingedeeld naar diergroep.

²⁷ Huisman et al. 2006.

Conclusie

Het botmateriaal is goed geconserveerd; meer dan de helft van het materiaal blijkt dan ook te determineren. Bij een eventueel Definitief Onderzoek kan het dierlijk botmateriaal informatie opleveren over aanwezige diersoorten, slachtleeftijden, slachtsproen en pathologieën. De dierlijke component binnen de landbouw en voedsel economie is hiermee goed te onderzoeken.

5 Synthese

5.1 Conclusie

Bij het proefsleuvenonderzoek zijn in de verwachtingszones van middeleeuwse bebouwing uit het vooronderzoek archeologische resten gevonden uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Het gaat hierbij voornamelijk om bakstenen muren en funderingen. De locatie van het Huis van de Twee Getuigen in het noordoosten van het plangebied is slechts in de randzone aangesneden, ter hoogte van het slooppuin (naar aanleiding van de sanering) van de recente oostelijke aanbouw. Hier zijn geen archeologische resten meer gevonden. Onduidelijk is of er op de rest van deze locatie nog resten van de 16^e-eeuwse voorganger in de ondergrond zijn bewaard. Mogelijk zijn ook daar alle resten bij de sloop en sanering van de bodem volledig opgeruimd. Wel is direct ten zuiden van de locatie nog een aantal afvalkuilen uit ca. 1375-1450 aangetroffen.

De aangetroffen muurwerken en fundamenteën in het midden van het plangebied behoren onder andere tot het Sint Andriesklooster dat mogelijk in 1403 gesticht werd. Langs De Rik in het noorden zijn fundamenteën aangesneden die mogelijk een vroegere bewoningsfase vertegenwoordigen. Tijdens het proefsleuvenonderzoek was dit niet met zekerheid vast te stellen. De vindplaats kan informatie verschaffen over het kloosterleven, eetgewoontes, economie en landbouw. Het goed geconserveerde botmateriaal is hier bij uitstek geschikt voor. Ook analyses van het aardewerk kunnen hieraan bijdragen. Het steenmateriaal kan een goede indruk van de bouwwijze en het uiterlijk van het klooster en de bijgebouwen geven.

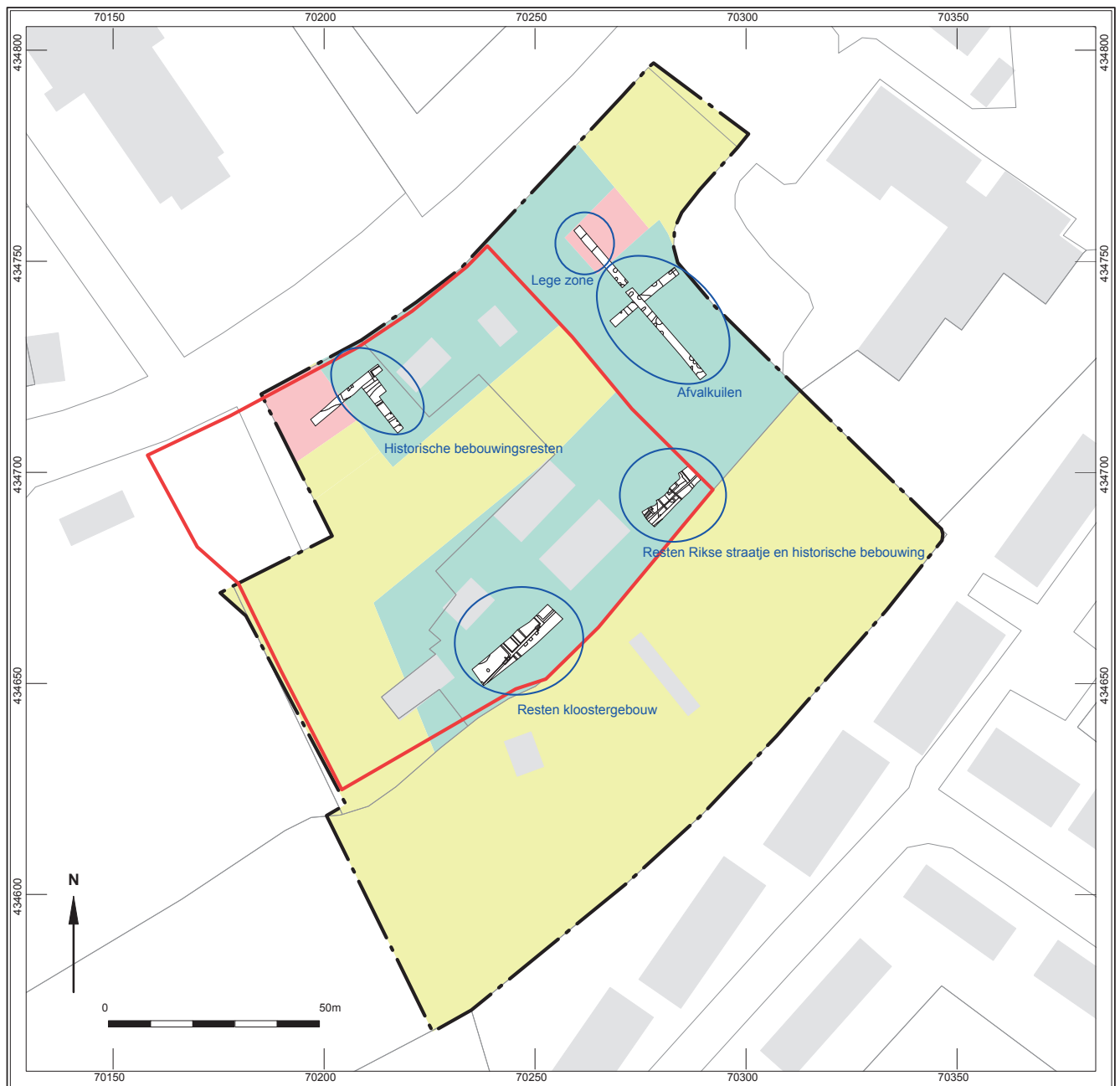
De (centrale) ruimten tussen de (verwachte) zones met middeleeuwse bebouwing zijn niet onderzocht tijdens het proefsleuvenonderzoek. Deze zijn in het PvE namelijk op grond van de verwachtingen uit het vooronderzoek reeds als zones (met een lage verwachting) buiten beschouwing gelaten.

De vindplaats Brielle De Rik is een bijzondere locatie voor de gemeente Brielle, vooral omdat buiten de stad nog weinig archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden.

5.2 Waardering

5.2.1 Het proces van waardering

De waardering van de archeologische waarden binnen het plangebied vindt plaats op basis van de door de KNA onderscheiden criteria van beleving, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit. Vindplaatsen worden allereerst beoordeeld op hun belevingswaarde, waarna er na de fysieke kwaliteit gekeken wordt. De behoudenswaardigheid van de vindplaats hangt in principe af van deze twee criteria. Als een vindplaats 5 of 6 punten scoort voor de fysieke kwaliteit wordt zij in principe als behoudenswaardig aangemerkt. Bij een lagere score wordt er gekeken naar de inhoudelijke kwaliteit, zodat vindplaatsen van inhoudelijk belang, doch van geringe fysieke kwaliteit, toch behouden blijven. Als de behoudenswaardigheid al in dit stadium positief is vastgesteld wordt toch een score voor inhoudelijke kwaliteit bepaald om de ensemblewaarde en representativiteit vast te stellen. Bij een score van 7 punten of meer op het criterium inhoudelijke kwaliteit wordt de vindplaats behoudenswaardig geacht.

Legenda

- putten met sporen
- verwachtingszone historische bebouwing met aangetoonde resten: behoudenswaardig
- verwachtingszone historische bebouwing zonder resten: niet behoudenswaardig
- geen verwachting historische bebouwing, niet gewaardeerd (conform PvE)
- bestaande bebouwing
- ommuring kloosterrein
- grens plangebied

Figuur 5.1

Overzicht van de archeologische sporen en waardering van de verschillende zones met het oog op behoud. Uitgangspunt zijn de verwachtingszones uit het Programma van Eisen, gebaseerd op historische gegevens (aanwijzingen voor bebouwing).

5.2.2 Waardering van de vindplaats

Tabel 5.1 toont de waardering van de vindplaats. Het criterium *schoonheid* is doorgaans alleen van toepassing op zichtbare monumenten. Aangezien boven de grond niets zichtbaar is, scoort de vindplaats niet op dit criterium. Een archeologische vindplaats heeft vaak geen score op de *herinneringswaarde*. In dit geval weten de omwoners zelf en mensen uit Brielle wel degelijk wat hier gestaan heeft. Bovendien is ook veel uit historisch bronnen bekend over deze locatie. Daardoor scoort de vindplaats op dit criterium middelhoog.

De score van het criterium *gaafheid* is hoog. De sporen die verwacht werden op basis van historische bronnen, blijken inderdaad aanwezig te zijn. De vindplaats heeft sporen opgeleverd in de vorm van muurresten en afvalkuilen, direct onder de 0,25-0,5 m dikke bouwvoor. De sporen bevinden zich in een stabiele natuurlijke omgeving en de ruimtelijke gaafheid is vrij groot te noemen. Ook is sprake van een intacte stratigrafie (met loopniveau) en een sterke ruimtelijke relatie tussen het vondstmateriaal en de grondsporen. In *conservering* scoort de vindplaats grotendeels gemiddeld. Het kloostergebouw is uitermate goed geconserveerd. De bebouwing langs de Rik is ook nog aanwezig, maar tegelijkertijd blijkt deze deels gesloopt. Ook het Rikse straatje was deels nog aanwezig met muurresten van bebouwing, maar ook hier hebben recente graafwerkzaamheden de resten deels verstoord. In het noordoosten bevinden zich afvalkuilen; deze zijn pas op een dieper niveau zichtbaar.

Op het criterium *zeldzaamheid* scoort de vindplaats hoog. Uit historische bronnen is bekend dat Brielle vele kloosters kende. Archeologisch onderzoek naar deze kloosters heeft echter niet of nauwelijks plaats gevonden. Hierdoor scoort de vindplaats ook hoog op de criteria *informatiewaarde* en *ensemblewaarde*. De vindplaats kan nieuwe inzichten geven over het kloosterleven in en om Brielle. Ook geeft de vindplaats inzicht in de ontwikkeling van het buitenstedelijke gebied. Ook op het criterium *representativiteit* scoort de vindplaats hoog. Het kloosterterrein is een gebouw dat typisch hoort bij een middeleeuwse ontwikkeling. De fysieke kwaliteit van andere kloosters in de regio is niet duidelijk. Op de verwachtings- en beleidskaart is het plangebied gekenmerkt als AMK-terrein met een middelhoge verwachting.

Tabel 5.1

Waardering van vindplaats Brielle - De Rik.

Waarden	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid	geen score		
	Herinneringswaarde	2		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	3		
	Conservering		2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3		
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Representativiteit	3		

De vindplaats scoort hiermee ruimschoots boven de norm van 7 en is daarmee als behoudenswaardige vindplaats te bestempelen.

5.3 Advies

Het proefsleuvenonderzoek heeft niet alleen bekende historische bebouwing opgeleverd zoals het voormalig Sint Andriesklooster. Ook mogelijk oudere bewoningsfasen zijn aangetroffen, in de vorm van bakstenen muurwerken, funderingsresten en afvalkuilen. Bovendien is de conservering van de muurwerken goed tot zeer goed te noemen. Vooral de resten van het klooster zijn uitermate goed bewaard. De vindplaats kan meer informatie verschaffen over de vroegste bewoning langs De Rik en de stichtingsdatum van het klooster. De afvalkuilen kunnen meer informatie geven over de leefwijze, het eetpatroon, etc. van de bewoners van het klooster. Vanwege de voornoemde argumenten en de behoudenswaardigheid van de vindplaats (score 19) wordt behoud *in situ* geadviseerd. Behoud *in situ* is mogelijk door inpassing van behoudenswaardige zones, bijvoorbeeld als groenstroken, binnen de bouwplannen. Tevens zijn er tegenwoordig archeologievriendelijke wijze van bouwen binnen dergelijke zones: bijvoorbeeld de bouw op (bovengrondse) ophogingspakketten die de archeologische resten beschermen of op een fundering van heipalen met een beperkte verstoring van deze resten. Een kanttekening bij deze laatste optie is dat de vele bouwresten in de ondergrond een belemmering voor de heiverkzaamheden kunnen vormen.

De behoudenswaardige zones van het plangebied zijn groen gemarkeerd in Figuur 5.1: het proefsleuvenonderzoek bevestigt hier namelijk de aanwezigheid van de – op grond van historische kaarten– verwachte middeleeuwse bebouwing. Omdat tijdens het proefsleuvenonderzoek de vindplaatsen niet te begrenzen waren, is er voor gekozen om een buffer aan te houden voor de groene zone. Deze ligt ruimschoots rondom de vindplaatsen heen.

In enkele zones is de verwachte bebouwing niet aangetroffen; ze bevatten althans geen behoudenswaardige resten (rood gemarkeerd in Figuur 5.1). De verwachte bewoningssporen ontbreken (westen) of blijken verstoord door recente sloop en sanering (oosten). Dit laatste geldt specifiek voor de oostelijke recente aanbouw van het Huis van de Twee getuigen. Onduidelijk is of ook de –niet onderzochte– rest van dit gebouw op een soortgelijke wijze is gesloopt na de brand in 2011. Aangezien onbekend is of eventuele ondergrondse funderingen van de 16^e-eeuwse voorganger zijn verstoord, is de rest van het Huis vooralsnog als behoudenswaardig (groen) gemarkeerd.

Het bureauonderzoek²⁸ van de historische kaarten heeft geen aanwijzingen opgeleverd voor bebouwing/bestrating buiten de groen en rood gemarkeerde zones van Figuur 5.1.²⁹ Deze geel gemarkeerde zone in Figuur 5.1 is conform het PvE niet onderzocht met proefsleuven en dus niet gewaardeerd. Op grond van het onderhavige proefsleuvenonderzoek zijn dan ook geen concrete uitspraken te doen over de behoudenswaardigheid van deze zone. Volgens de beleidskaart gelden sowieso geen vrijstellingswaarden binnen het plangebied (als AMK-terrein): noch in omvang, noch in diepte.

Wanneer wordt *in situ* behoud niet tot de mogelijkheden behoort en vervolgens wordt besloten tot een vervolgonderzoek (behoud *ex situ*) van de overige, als behoudenswaardige gekwalificeerde groene groen zones (zie verderop) verdient het aanbeveling om bij aanvang eerst een beperkt proefsleuvenonderzoek in de gele zone uit te laten voeren. Alleen op deze wijze is de exacte begrenzing van de behoudenswaardige zones te bepalen. Zodra de begrenzing duidelijk is, kan men in het kader van behoud *ex situ* overgaan tot een vlakdekkende opgraving van de zones met behoudenswaardige resten. Hierbij geldt nog een kanttekening. Tijdens het proefsleuvenonderzoek

²⁸ Rietkerk 2010.

²⁹ Rietkerk 2010.

is slechts een deel van de zones met middeleeuwse bebouwing/bestrating binnen het plangebied onderzocht. Ook onder de huidige bebouwing zijn eventueel archeologisch resten te verwachten. Onduidelijk is of de recente bouw hier tot verstoring van eventuele funderingen van voorgangers heeft gezorgd.

Uitgaande van behoud, zowel *in situ* als *ex situ*, en de geplaatste kanttekening bij de omvang van de (niet) behoudswaardige zones (geen vrijstelling) en de verschillende vormen van behoud *ex situ* (heien), is het van belang om de funderingsresten binnen het plangebied zo snel mogelijk eerst verder in kaart te brengen. Enerzijds om de resten te beschermen, anderzijds om de ontwikkelaar inzicht te geven in de aanwezigheid van resten die mogelijk een probleem vormen voor de bouwer. Dit kan bijvoorbeeld door geofysisch onderzoeken die ondergrondse funderingen 'zichtbaar' maken. Vanwege het puin in de ondergrond en de kleiige bodem is grondradar niet geschikt. Magnetometrisch onderzoek of elektrisch weerstandsonderzoek is waarschijnlijk wel geschikt. Op basis hiervan kan de ontwikkelaar een bouwplan op maat opstellen voor de woningen. Daar waar behoudenswaardige resten niet zijn in te passen in de bouwplannen, dient ter hoogte van de geplande woningen archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden, zodat de archeologische resten (zoals muren en afvalkuilen) *ex situ* bewaard blijven. Dit kan door middel van een opgraving of een archeologische begeleiding.

5.4 Beantwoording onderzoeksvragen

Vragen over de waardering van de aangetroffen resten:

- *Bevinden zich binnen het onderzoeksgebied resten van archeologische vindplaatsen?*

Binnen het onderzoeksgebied bevinden zich inderdaad resten van archeologische vindplaatsen.

- *Wat is de aard, omvang, diepteligging en datering van de archeologische sporen en vondsten?*

Het gaat om de muurresten van een klooster, bebouwing langs De Rik, het Rikse straatje en afvalkuilen. De resten zijn in vrijwel alle proefsleuven waargenomen. De diepte varieert van ca. 30 cm (muurresten klooster) tot ca. 1 m (afvalkuilen) onder het maaiveld.

- *Komt dit overeen met de archeologische verwachtingszones?*

Dit komt inderdaad overeen met de archeologische verwachtingszones. Alleen van het Huis van de Twee Getuigen zijn geen funderingen van een 16^e-eeuwse voorganger gevonden. Tijdens het proefsleuvenonderzoek is echter slechts een deel – de gesloopte oostelijke recente aanbouw – van het voormalige Huis aangesneden. Onduidelijk is of ook de rest van het Huis op een soortgelijke destructieve wijze is gesloopt en gesaneerd.

- *Zijn er beerputten of afvalkuilen aanwezig?*

Afvalkuilen zijn ter hoogte van put 4 gevonden; beerputten niet, maar hun aanwezigheid (buiten de proefsleuven) is niet uit te sluiten.

- *Wat is de bodemkundige opbouw van het onderzoeksgebied?*

De opbouw bestaat uit het huidige (opgehoogde) maaiveld met daaronder een (opgehoogde) puinlaag. Hieronder bevinden zich oeverafzettingen met daaronder geulafzettingen. Het onderliggende Hollandveen is niet bereikt.

- *In welke mate is de bodem geërodeerd of verstoord?*

Erosie van de bodem heeft niet plaatsgevonden. In enkele profielen is zelfs een oud loopniveau aangetroffen. Het oorspronkelijke maaiveld is lokaal verstoord of afgetopt, maar dit is zeer beperkt. Alleen ter hoogte van de oostelijke aanbouw van het voormalige Huis van de Twee Getuigen is de oorspronkelijke bodemopbouw met oude muren geheel verstoord door recente sloop en sanering.

- *Uit het tot nu toe uitgevoerde (boor)onderzoek is de landschappelijke ligging van de kern van de middeleeuwse nederzetting Rugge nog onvoldoende duidelijk. Welke geomorfologische aanwijzingen geven de profielen? Lag het dorp op een kreekkrug?*

Het kloostergebouw lijkt op een kleine kreekkrug te liggen. In enkele profielen is ook de aanzet van een geul aangetoond, vooral in het noordelijke deel. Waarschijnlijk heeft Rugge op een kleine kreekkrug gelegen met daaromheen resten van getijdengeulen.

- *Welke aanwijzingen zijn er voor gebruik en bewoning van het gebied vóór de 15^e eeuw?*

Het aardewerk duidt op een vroegste bewoning tussen 1375 en 1400/1450. Ook de muurresten hebben eenzelfde datering, hoewel ook een 15^e-eeuwse ouderdom mogelijk is.

Vragen over de mogelijkheden voor fysieke bescherming:

- *Wat is in kwalitatieve zin de zettingsgevoeligheid van de aangetroffen resten?*

De zettingsgevoeligheid van de resten lijkt mee te vallen. De ondergrond bestaat uit stevige klei en klink van de bodem onder de resten is niet waargenomen. Dit was wel lastig te bepalen, vanwege het grondwater. Daar waar recente sloop en sanering hebben plaats gevonden (oostelijke aanbouw van het voormalige Huis van de Twee Getuigen), is de ondergrond wel instabiel: de losse structuur van het recente slooppuin maakt de bodem lokaal zeer zettingsgevoelig.

- *Wijst de aangetroffen bodemopbouw op de mogelijkheid van differentiële zetting en klink van de archeologische resten en lagen?*

Zowel differentiële zetting als klink is niet waargenomen in de bodemopbouw. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de bouw van de fundering. Deze is getrappt aangelegd waardoor het gewicht van de muren wordt verdeeld.

- *Zijn er goed geconserveerde organische resten bewaard en vanaf welke diepte?*

Organische resten in de vorm van botmateriaal zijn gevonden. Deze zijn allemaal afkomstig uit put 4, ter hoogte van de afvalkuilen. Deze waren op ca. 1 m onder het maaiveld zichtbaar. Vanwege de kleiige ondergrond is organisch materiaal ook zeer goed op een hoger niveau te verwachten.

- *Welke aanwijzingen zijn er voor grondwaterfluctuaties in het verleden, zoals oxidatie- en reductieverschijnselen?*

De hoeveelheid reductie valt mee. Op ca 80 cm onder het maaiveld was de klei wat blauw, maar van een duidelijke reductie was geen sprake. Wel bevonden zich op dit niveau wat minerale afzettingen, mogelijk een indicatie voor het oxidatie/reductieniveau.

Vragen over het klooster:

- *Zijn er resten van de kloostergebouwen aanwezig?*

Deze zijn aanwezig, alleen in put 2 en mogelijk put 3.

- *Zijn er bepaalde functies aan de gebouwrusten toe te wijzen? Zijn er bijv. aanwijzingen voor een eet- of slaapzaal, keuken, kapel e.d.?*

Dit is niet duidelijk geworden. Alleen latere verbouwingen waren zichtbaar, zoals een waterkelder.

- *Zijn er binnen kloosterterrein functieverschillen waarneembaar, zoals moes- of kruidentuin of zones met ambachtelijke dan wel agrarische activiteiten?*

Deze functies zijn niet aangetoond.

- *Zijn er aanwijzingen voor surplusproductie of -handel?*

Dit is op dit moment niet vast te stellen, gezien de geringe hoeveelheid vondsten.

- *Zijn er aanwijzingen voor verbouwingen of reparaties en met welke functieverandering hangen deze samen?*

Het onderzoek van het kloostergebouw heeft meerdere bouwfasen aangetoond. Het is niet duidelijk of de verschillende fasen met functieveranderingen samenhangen.

- *Werd in of bij het klooster begraven en zo ja, uitsluitend de kloosterpopulatie of ook anderen, zoals weldoeners en andere niet-kloosterlingen?*

Begravingen zijn niet aangetroffen in de proefsleuven.

- *In hoeverre onderscheid de materiële cultuur van de nonnen zich van die van de Brielse burgers of van stedelingen elders, dan wel van het omliggende platteland?*

Hierin lijkt geen onderscheid te zijn; het aantal vondsten is overigens wel beperkt. De aardewerksoorten die te verwachten zijn in een stad komen ook op deze locatie voor. Dit geldt ook voor het botmateriaal. Door de nabijheid van de stad hadden de nonnen waarschijnlijk wel makkelijk toegang tot de handelsmarkt. Dit is wellicht in tegenstelling tot het omringende platteland.

- *Welke uitspraken zijn mogelijk over de sociale status van de kloosterbevolking?*

Op basis van het IVO-p zijn hier geen uitspraken over te doen. Het aardewerk en botmateriaal geven hier geen informatie over. Wel valt op dat metaal ontbreekt. Dit is wel te verklaren: het klooster is tijdens de reformatie gesloten en wellicht geplunderd. Hierna werd het een leprozenhuis dat geen grote rijkdom met zich zal hebben meegebracht.

Vragen over huiserven aan De Rik en het Rikse Straatje:

- *Zijn er aanwijzingen voor huizen en erven uit de (late) middeleeuwen en de nieuwe tijd?*

Langs De Rik zijn in put 1 en 5 resten van middeleeuwse huizen gevonden. Een precieze datering is onduidelijk, mogelijk gaat het om 14e- of 15e-eeuwse bebouwing.

- *Zijn er resten toe te schrijven aan dorpsbebouwing voorafgaand aan de stichting van het klooster?*

De hierboven genoemde resten hebben mogelijk een vroegere datering dan het kloostergebouw.

- *Hoe waren de huiserven ingericht en zijn er daarbij chronologische ontwikkelingen waar te nemen, zoals de plaats van het huis binnen het erf?*

Dit is niet te beantwoorden, hiervoor zijn de sleuven te klein. Duidelijke huiserven zijn niet gevonden, wel enkele afvalkuilen in het noordoosten.

- *Wat zijn de verschillen tussen de huizen en boerderijen of stadswoningen elders op Voorne of aangrenzende gebieden?*

Deze vraag is niet te beantwoorden omdat slechts een klein deel van één of meerdere huizen zijn aangesneden. De complete lay-out is hierdoor niet duidelijk.

- *Hoe onderscheiden de bewoners van de erven zich in materiële zin van die van het omliggende platteland, het aangrenzende klooster en van nabije steden en welke sociale en economische betekenis is hieraan te geven?*

De hoeveelheden vondstmateriaal zijn beperkt en voornamelijk afkomstig uit afvalkuilen. Het is niet duidelijk waar deze afvalkuilen toe behoren. De vraag is dan ook niet te beantwoorden.

- *Zijn er verschillen in status en klasse waar te nemen tussen de verschillende huiserven?*

Deze vraag is niet te beantwoorden, omdat niet duidelijk is hoeveel erven zijn gevonden, zie hierboven.

6 Samenvatting

Binnen het onderzoeksgebied Brielle De Rik was op basis van het vooronderzoek al duidelijk dat resten van historische bebouwing aanwezig waren. De conservering was alleen niet duidelijk, waardoor besloten is om een proefsleuvenonderzoek uit te voeren. Dit onderzoek heeft de resten van het voormalige Sint Andriesklooster aangetoond, waarvan de conservering zeer goed was. In de overige sleuven zijn resten het voormalige Rikse straatje aangetoond met resten van de aangrenzende bebouwing. In het noordoostelijke deel zijn afvalkuilen aangetroffen, ten zuiden van het Huis van de Twee Getuigen. Resten van een voorganger van het Huis zijn niet aangetroffen, maar tijdens het proefsleuvenonderzoek is slechts een klein deel van het Huis aangesneden. Langs De Rik zijn werden funderingen van muren gevonden die mogelijk tot de vroegste fase van het terrein horen. Op basis van het aardewerk ligt de vroegste datering van de ingebruikname van het terrein tussen 1375 en 1400/1450. Naast dit aardewerk zijn ook resten van dierlijk botmateriaal en stenen bouw materiaal gevonden. De conservering van de vindplaats is dan ook als goed te beschouwen.

Literatuur

Bartels, M. 1999: *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle.

Bente, D.A., 2012: *Programma van Eisen, locatie De Rik te Brielle*, Amsterdam.

Bitter, P., N.L. Jaspers en S. Ostkamp, 2012: *Classificatiesysteem voor (post-) middeleeuws aardewerk en glas = Het Deventer Systeem (sinds 1989), Deel 1: Keramiek. Digitale opzoekschema's*.

Carmiggelt, A., 1993: *Archeologie in de gemeente Brielle, inventarisatie, waardering en beleid*. Boor-rapport 14, Rotterdam.

Don, P., 1992: *Voorne-Putten, De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst*. De Provincie Zuid-Holland, Zwolle.

Fruin, R. (ed.), 1876. *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, 1^e deel, Leiden.

Gouw, J.L. van der , 1986: *De regulieren van Rugge*, Alphen aan den Rijn.

Heide, G.D. van der, & W.T.J. Hellinga, 1974: *Zwerfstenen*, Naarden.

Huisman, D.J., R.C.G.M. Lauwerier, M.M.E. Jans, A.G.F.M. Cuijpers & F.J. Laarman 2006, *Degradatie en bescherming van archeologisch bot* (Praktijkboek Instandhouding Monumenten Deel II – 11 Overige onderwerpen), Den Haag, 14.

Janse, H. 1986. *Leien op Monumenten*. Bosch & Keuning, Baarn / Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Jordanov, M., 2005: *Plangebieden Begijnhofkapel en De Rik te Brielle; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek met veldtoets en een inventariserend veldonderzoek*. RAAP-notitie 1410, Amsterdam.

Kars, E., 2001, Natuursteen. In, A.A.A. Verhoeven & O. Brinkkemper, *Archeologie in de Betuweroute. Twaalf eeuwen bewoning langs de Linge bij De Kamer in Kerk-Avezaath*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 85, 341-362.

Lijn, P. van der, 1963. *Het Keienboek. Mineralen, gesteenten en fossielen in Nederland*, 5^e druk, Thieme, Zutphen.

Mulder, E.F.J.d., M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong 2003, *De ondergrond van Nederland*, Houten.

Oosten, R.M.R. van, 2013: Van Bosch tot Nijvelaar: een laatmiddeleeuws aardewerk-complex met een Bossch karakter in Nijvelaar. In J. van der Leije, *Archeologisch onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van Nijvelaar, Proefsleuvenonderzoek en opgraving op locatie Nijvelaar (BZWV-12) in het kader van de aanleg van het Máximakanaal (gemeente Sint-Michielsgestel)*. Archol rapport 205, Leiden.

Rietkerk, M., 2010: Plangebied De Rik, gemeente Brielle; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek. RAAP-rapport 1705, Weesp.

Figuren

Figuur 1.1 Ligging van het plangebied.

Figuur 2.1 Puttenkaart met de locaties van de profielen.

Figuur 2.2 Putten geprojecteerd op het kadastrale minuutplan van 1820.

Figuur 3.1 Geomorfologische kaart van het plangebied.

Figuur 3.2 Bodemkaart van het plangebied.

Figuur 3.3 Verwachtingskaart van archeologische resten op basis van het booronderzoek met puttenplan (uit Bente 2012, naar: Rietkerk 2010, figuur 3).

Figuur 3.4 Plangebied (met rood kader aangegeven) op de gemeentelijke beleidskaart.

Figuur 3.5 Archis-meldingen binnen een straal van 500 m geprojecteerd op de Indicatieve Archeologische WaardeKaart (IKAW).

Figuur 3.6 Tijdstabel.

Figuur 3.7 Het Sint Andriesklooster (zwart omcirkeld) op de kaart van Van Deventer, ca. 1566 (Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg).

Figuur 3.8 Het ommuurde Sint Andriesklooster (boven) op een kaart uit 1619 (Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg).

Figuur 3.9 Foto's genomen in 1959 door de Rijksdienst voor de monumentenzorg.

Figuur 4.1 Standaardprofiel van plangebied De Rik (put 4, profiel 2; voor ligging, zie figuur 2.1).

Figuur 4.2 Muurwerk S2.1.7 gedocumenteerd in het profiel met een insteek en resten van de sloop.

Figuur 4.3 Overzicht van de sporen in put 2, met spoornummers (S2.1.1 t/m -21).

Figuur 4.4 Overzicht vanuit het westen op de grote muur van het kloostergebouw. Let ook op de koude bouwnaad van S2.1.3, rechts van het midden.

Figuur 4.5 Fasering van het kloostergebouw met spoornummers.

Figuur 4.6 De verschillend gekleurde tegels van de waterkelder.

Figuur 4.7 Resten van het Rikse straatje met muurresten.

Figuur 4.8 Zicht op de brede muur vanuit het noorden.

Figuur 4.9 Overzicht van de sporen in put 3 met spoornummers.

Figuur 4.10 Afvalkuilen in put 4.

Figuur 4.11 Overzicht van de sporen in put 4 en 6 met spoornummers.

Figuur 4.12 Overzicht van sporen in put 1 en 5 met spoornummers.

Figuur 4.13 Overzicht muurresten in put 5 en daarachter put 1

Figuur 4.14 Een selectie van het aangetroffen middeleeuws aardewerk.

Figuur 4.15 Een selectie van het aangetroffen steenmateriaal.

Figuur 5.1 Overzicht van de archeologische sporen en waardering van de verschillende zones met het oog op behoud. Uitgangspunt zijn de verwachtingszones uit het Programma van Eisen, gebaseerd op historische gegevens (aanwijzingen voor bebouwing).

Tabellen

Tabel 1.1 Administratieve gegevens.

Tabel 3.1 Archis-meldingen met beschrijving zoals deze in de buurt van het plangebied.
voorkomen (LME= late middeleeuwen, NT= Nieuwe tijd, zie Figuur 3.6).

Tabel 4.1 Toelichting codering stratigrafie (van boven naar beneden).

Tabel 4.2 Fragmentatie en aantal te determineren faunafragmenten.

Tabel 4.3 Faunaresten, ingedeeld naar diergroep.

Tabel 5.1 Waardering van vindplaats Brielle - De Rik.

Bijlagen

Bijlage 1 Sporenlijst

Bijlage 2 Vondstenlijst

Bijlage 3 Determinatie aardewerk

Bijlage 4 Determinatie dierlijk bot

Bijlage 5 Inventarisatie Sint Andriesklooster (1503)

Bijlage 6 Begrippenlijst

Bijlage 1 Sporenlijst

put	vlak	spoor	type	contour	gecoupeerd	opmerking
1	1	1	muur	scherp	nee	zachte gele mortel, oudste fase proefsleuven
1	1	2	muurinsteek	scherp	nee	
1	1	3	poer	scherp	nee	onderkant fundering, mogelijk poer
1	1	4	stortlaag	scherp	nee	laag met witte mortel, mogelijk gebruikt als mortelkuil?
1	1	5	muur	scherp	nee	
1	1	6	muur	scherp	nee	
2	1	1	kuil	scherp	nee	blauwgrijs, doorworteld, hk en puin
2	1	2	natuurlijke verstoring	scherp	ja	
2	1	3	muur	scherp	nee	S3 en S7 staan koud tegen elkaar
2	1	4	muuruitbraak	scherp	nee	puin door afbraak muur S2.3
2	1	5	paalkuil	scherp	nee	opgevuld met puin, mogelijk kleine poer
2	1	6	paalkuil	scherp	nee	dgrbr met puin
2	1	7	muur	scherp	nee	oudste fase, S2.3 staat koud tegen S2.7
2	1	8	muur	scherp	nee	één steens muur koud tegen S2.7
2	1	9	muur	scherp	nee	1,5 steens muur koud tegen S2.7
2	1	10	vloer	scherp	nee	waterkelder, gele en groene tegels
2	1	11	vloer	scherp	nee	waterkelder oranje-bruine tegels
2	1	12	puinlaag	scherp	nee	dgrzw, gevuld met puin, waarschijnlijk geen uitbraaksleuf maar ontstaan na afbraak muren S2.3/S2.7
2	1	13	poer	scherp	nee	poer, ligt op fundament S2.7
2	1	14	gat in muur	scherp	nee	gat in muur S2.7 uitgekapt, ingekast?
2	1	15	gat in muur	scherp	nee	gat in muur, mogelijk voor dragende houten paal?
2	1	16	trap	scherp	nee	trap van blauwzwart gebakken tegels
2	1	17	muur	scherp	nee	muurtje bovenaan trap, waarschijnlijk 1e traptrede
2	1	18	vloer	scherp	nee	waterkelder met oranje-bruine tegels
2	1	19	muur	scherp	nee	brede (water)keldermuur koud tegen S2.7
2	1	20	muur	scherp	nee	dunne (water)keldermuur tegen S2.7
2	1	21	muur	scherp	nee	koud tegen S2.7, hieronder mogelijk een fundament dat in verband staat met S2.7
3	1	1	goot	scherp	nee	bodem deels basteen, deels tegels
3	1	2	stortkoker	scherp	nee	vermoedelijk stotkoker, jonger dan S1
3	1	3	bestrating	scherp	nee	ijsselsteen, deel hergebruikt, loopt oost-west, geen verband
3	1	4	muur	scherp	nee	muurresten tussen S1 en S2, ijsselsteen
3	1	5	bestrating	scherp	nee	ijsselsteen, noord-zuid
3	1	6	bestrating	scherp	nee	ijsselsteen, mogelijk als watervoer in bestrating
3	1	7	bestrating	scherp	nee	ijsselsteen loopt onder muur huidige schuur door
3	1	8	puinlaag	scherp	nee	puinlaag onder S1
3	1	9	muur	scherp	nee	muur of puinlaag in rand put
3	1	10	poer	scherp	nee	mogelijk restant poer
3	1	11	muur	scherp	nee	restant huisje? Ijsselsteen
3	1	12	muur	scherp	nee	ijsselsteen
3	1	13	muur	scherp	nee	vroegste fase in put 3, mogelijk 15e/16e eeuw
3	1	14	puinlaag	scherp	nee	
3	1	999	recent	scherp	nee	
4	1	1	kuil		nee	
4	1	2	kuil		nee	
4	1	3	kuil		ja	
4	1	4	kuil		nee	
4	1	5	kuil		nee	
4	1	6	kuil		nee	
4	1	7	kuil		nee	
4	1	8	greppel		nee	greppel of sloot
4	1	9	kuil		nee	
4	1	10	kuil		nee	
4	1	11	kuil		nee	
4	1	12	kuil		nee	
4	1	13	kuil		nee	
4	1	14	kuil		nee	
4	1	15	kuil		nee	
4	1	16	kuil		nee	
4	1	17	greppel		nee	greppel of sloot
4	1	999	recent	scherp	nee	
5	1	1	muur	scherp	nee	ZW-hoek van huisje put 1

put	vlak	spoor	type	contour	gecoupeerd	opmerking
5	1	2	muuruitbraak	scherp	nee	loop door in put 1
5	1	3	muuruitbraak	scherp	nee	gevuld met puin
5	1	4	muur	scherp	nee	
5	1	5	vloer	scherp	nee	vloer van basteentjes, lagen vrij "los" in het vlak
5	1	6	paalkuil	scherp	ja	
5	1	7	paalkuil	scherp	ja	
5	1	8	paalkuil	scherp	ja	gr+hk+moterl-spikkels
6	1	1	greppel	scherp	nee	of langwerpige kuil, dgr,+bot+ker+hk
6	1	2	kuil	scherp	nee	dgr+bot+ker+hk
6	1	3	kuil	scherp	nee	of greppel, dgr+bot+ker+hk
6	1	4	greppel	scherp	ja	dgr+bot+ker+hk
6	1	5	kuil	scherp	nee	dgr+bot+ker+hk

Bijlage 2 Vondstenlijst

vondstnr	omschrijving	aantal	gewicht (gr)	put	vlak	vak	spoor	opmerking
1	Tegel	1	87,4	2	1		7	
1	Aardewerk middeleeuwen	2	102,2	2	1		7	
2	Aardewerk Nieuwe Tijd	1	107,6	2	1	2		
3	Aardewerk middeleeuwen	8	244,7	4	1		10	
3	Steen Leisteen	1	54,8	4	1		10	
3	Tegel	2	304,7	4	1		10	
3	Dakpan	1	36,2	4	1		10	
3	Bot onbepaald	6	436,8	4	1		10	
3	Baksteen	3	161,6	4	1		10	
4	Steen Leisteen	1	76,4	4	1		5	
4	Verbrande klei	1	19,5	4	1		5	
4	Bot onbepaald	2	207,1	4	1		5	
4	Aardewerk middeleeuwen	4	125,8	4	1		5	
5	Aardewerk middeleeuwen	1	151,2	2	1	4	12	
6	Aardewerk middeleeuwen	5	595,4	4	1		3	
7	Aardewerk middeleeuwen	1	87,2	4	1	6		
7	Bot onbepaald	2	24,1	4	1	6		
8	Aardewerk middeleeuwen	5	291,7	4	1		1	
8	Bot onbepaald	1	206,3	4	1		1	
8	Aardewerk Nieuwe Tijd	7	346,8	4	1		1	
9	Aardewerk middeleeuwen	6	203,7	4	1		2	
10	Aardewerk middeleeuwen	2	21,4	4	1		3	
11	Verbrande klei	1	56,9	4	1		7	
11	Bot onbepaald	4	186,6	4	1		7	
11	Aardewerk middeleeuwen	8	315	4	1		7	
12	Aardewerk middeleeuwen	2	147,3	3	1		6010	
13	Bot onbepaald	1	26,2	4	1		16	
13	Aardewerk Nieuwe Tijd	2	54,2	4	1		16	
13	Verbrande klei	1	20,7	4	1		16	
15	Steen onbepaald	1	15000	6	1		4	maalsteen
16	Organisch schelp	9	124,5	3	1		14	
17	Tegel	1	4,4	2	1	4	12	
18	Glas	1	2,1	2	1	3		
18	Tegel	8	340,8	2	1	3		
18	Aardewerk Nieuwe Tijd	1	20,1	2	1	3		
19	Aardewerk middeleeuwen	17	979,1	4	1		8	
20	Bot onbepaald	8	63,9	4	1		4	
20	Dakpan	1	103,9	4	1		4	
20	Baksteen	3	145,8	4	1		4	
20	Steen Leisteen	2	1200	4	1		4	
20	Aardewerk middeleeuwen	15	285	4	1		4	

Bijlage 4 Determinatie dierlijk bot

vondstnr	put	vlak	vak	spoor	type	spoor	verzamelwijze	aantal	gewicht (gr)	diergroep	soort	element	te determineren	fragmentatie	verwerking	verbrand	opmerkingen
2	4	1	4	kuil			aanleg vlak	2	31,2	groot zoogdier		pijbeen	nee	0-10	0 nee		
2	4	1	4	kuil			aanleg vlak	1	4,9	middelgroot zoogdier		pijbeen	ja	10-75	2 nee		dist niet vergroeid
2	4	1	4	kuil			aanleg vlak	1	4,3	vis			nee	10-75	2 nee		
2	4	1	4	kuil			aanleg vlak	3	1,7	zoogdier indet.		rib	nee	10-75	0 nee		
2	4	1	4	kuil			aanleg vlak	1	4,6	middelgroot zoogdier		sprongbeen	ja	75-100	0 nee		
3	4	1	10	kuil			aanleg vlak	3	58,5	groot zoogdier			ja	0-10	2 nee		
3	4	1	10	kuil			aanleg vlak	1	247,8	groot zoogdier	rund	scheenbeen	ja	10-75	1 nee		
3	4	1	10	kuil			aanleg vlak	1	65,9	groot zoogdier		pijbeen	nee	10-75	0 nee		snijsporen
3	4	1	10	kuil			aanleg vlak	1	58,8	groot zoogdier	rund	hielbeen	ja	75-100	2 nee		diverse snijsporen
4	4	1	5	kuil			aanleg vlak	1	6,5	middelgroot zoogdier		bekken	ja	0-10	0 nee		
4	4	1	5	kuil			aanleg vlak	1	198,8	groot zoogdier	rund	scheenbeen	ja	10-75	1 nee		prox niet vergroeid; diaphyse door midden gehakt
7	4	1	6				aanleg vlak	2	23,9	groot zoogdier		rib	nee	01-10	1 nee		
8	4	1	1	kuil			aanleg vlak	1	202,5	groot zoogdier	rund	atlas	ja	10-75	2 nee		
11	4	1	7	kuil			aanleg vlak	1	155,9	groot zoogdier	rund	dijbeen	ja	10-75	1 nee		haksporen
11	4	1	7	kuil			aanleg vlak	1	2	middelgroot zoogdier		rib	nee	10-75	0 nee		
11	4	1	7	kuil			aanleg vlak	1	0,5	vogel		pijbeen	nee	10-75	1 ja		
11	4	1	7	kuil			aanleg vlak	1	21,4	groot zoogdier	rund	kootje	ja	75-100	1 nee		prox niet vergroeid
13	4	1	16	kuil			aanleg vlak	1	25,9	groot zoogdier	rund	middenhands/ voetsbeen	ja	10-75	2 nee		

Bijlage 5 Inventarisatie Sint Andriesklooster (1503)

Het kloostercomplex lag aan de Rik en het Rikse straatje en was omsloten door een muur en een sloot. In de bepalingen van de insluiting van 1503 worden de volgende locaties genoemd:

- kerk
- timmermanswerkplaats (tegen de kerk aan)
- gebouw van de pachters
- gebouw dat men de school noemt
- slot (tegen de school aan)
- binnen gastverblijf
- het nieuwe gebouw
- kruidentuin
- ziekzaal
- kleine weide (waar de kleren gewassen worden)
- ruimte van de grote deur beneden de tredmolen en de molen
- terrein langs de kloostermuur
- grachten terzijde van de zuidkant van de kerk
- oostzijde van het terrein langs de kloostermuur
- terzijde van de noordkant van het huis van de pastoor

Bijlage 6 Begrippenlijst

AMK	Archeologische Monumentenkaart
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
IVO-p	Inventariserend Onderzoek door Proefsleuven
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
mv	maaiveld
NEN	Nederlandse Norm
PvE	Programma van Eisen
rTS	robotic Total Station
WAMZ	Wet Archeologie en Monumentenzorg

